

211

HYDERABAD

(3)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౯. { ప్రమోదాతనామసంవత్సరము. } సంచిక ౧.
చైత్ర శాఖమాసములు.

కాకినాడ :

క్రొత్తిపల్లి సూర్యరావుచే బరిష్టత్తాగ్రాళయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా } పోషావ్యయములతో } విడిసంచిక రు ౦-౮-౦,
సంవత్సరమునకు రు 3.

1930

ప్రతిభాపాకులు.

శ్రీరాధారావు వేంగిపేటనుండి హిందూ విద్యార్థిగా ప్రవేశించినవాడు. కళాభివృద్ధికి
జాతాను. పరిమితాభివృద్ధిని.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ వేంకటాద్రి నామోదాహరణ.

శ్రీ ద్వారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి స్వామిరావు బహద్దరువారు. ఈయనూను జమీందారువారు.

శ్రీరాణి వల్లభాయ నమః కృత సుప్రదయ్యామ్మహావతివద్దరుగారు-శుని రాణిగారు.

4. క. శ్రీరామకృష్ణ చరిత్రము

అర్చనా హి త్యపరివత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము

ಗುರಲಯಂ

సంఖ్య: 69 తా. పరిశోధనా సంస్థ (5-7) 9. 11. 87

10.6.86 - 10.6.86

రే. పోలీసు పదాధికారి. గౌరవ రి. పి. వి. ఎం.

శ్రీకృష్ణ రఘుపాదాచార్యులగారి వ. వ. పి. ఎల్.

కావ్యవిరచనానికి సభాసభ్యులు.

[illegible][illegible]

(1) 7-25-1900.

శ్రీకృష్ణుని పేరును స్మరిస్తూనే ఉన్నాడు. అందుకే అతడు

தாதுத்தி மருமயூரம் (பு) ௧-௨

మొదటి భాగము: పాఠశాల విద్య

తెమ్మల సీతారామమూరి చౌదరిగారు

అశ్వత్థామ వంశజుడగు.

అంతా వెళ్తున్నప్పుడు నాయుడుగారు.

శ్రీరేణు వేంకటరామ శాస్త్రిగారు

సానుకంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు

విశ్వానాథుని గంగ (బహుశా) నాయుడుగారు

విషయ సూచిక.

1. విజ్ఞప్తి.	౧
2. అచ్యుతరాయ లెవ్వరు ?	౨-గి
విద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.			
3. కవితాశక్తి.	గి-౬
శతావధాని దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు.			
4. మారుతి స్తవరాజము.	౭-౮
శతావధానులు, రామకృష్ణసీతారామకవులు.			
5. గ్రంథస్వీకారము.	౯-౧గి
6. కవిదర్పణచ్ఛందము.	౧౬-౧౮
పక్షి వేంకటనరసింహకవి.			
7. నలకీర్తికాముదీ.	౧-౮
ఆగస్త్యుః.			
8. పరిషత్తు స్తక భాండాగారము.	౮౯-౯౬
9. రసాభరణము.	౧-౮
అనంతకవి.			
10. షోడశకుమారచరిత్రము.	౧-౮
పింగళి యెల్లనార్యుడు			
11. సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమ్	౧-౮
చిన్నయ్యమూరి			
12. కన్నశతకము- తేరపావనశకము.	౧౧౩-౧౨౮
తేరపకవి.			

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్ప్రయోజనములు. ఈపనిని సెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

- i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నగ్రమును వివరించు నర్వంకప మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;
- ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతో, నలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;
- iii ఆధునిక శాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;
- iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున నవిస్త్రముగాఁ దెలుగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ బరిశ్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;
- v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;
- vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్మూలముగఁ బ్రచురించుట;
- vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;
- viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;
- ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశ్రమఁ గావించి పారిలోపికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;
- x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుగుగ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడఁ నుండవలయును;
- xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౧౯	{ ప్రమోదాతనామసంవత్సరము. చైత్ర నైశాఖమాసములు.	పంపుక ౧
------------	--	---------

విజ్ఞప్తి.

పరిషత్పత్రికకు శుక్ల సంవత్సరముతోఁ బదు నెనిమిదివత్సరములు నిండినవి. బాల్యము తీరి నూత్నయావనముచే నలరారుచున్నది. సరససాంగత్యంబును నానాకళాపారీణత్వమును గలిగి సహృదయామోదసంఘాయని యగునని వేఱి చెప్పనవసరములేదు. పదు నెనిమిదవసంపుటమునఁ గాకిండ్లకన్యాపారిణయము నందలి ద్వితీయభాగమును, ఆంధ్ర భాతుమాలను ప్రకటించితిమి. ఈ ఁదొ మ్మిదవసంపుటమున ననంతకవీశ్వర సాధరణమును, ఆంధ్ర కృతరసమంబుని, పోడిశకుమారచరిత్రమును ప్రకటింపఁదలచితిమి. పోడిశకుమారచరిత్ర మ సంపూర్ణముగ నుండుటచే మాయొద్దనున్న భాగములనే పరిష్కరించి పాఠక లోకమున కీయ సమకట్టితిమి. మఱియొక నూతనవిషయము:- శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రికవితే రచియింపఁబడిన కారికావళినుండి చిన్నయసూరి తన వ్యాకరణ సూత్రముల రచించె నని పలువురు తలంచుచున్నారు. మదరాసులో సారాయణవనము వకుళాభరణముగారివలనఁ జిన్నయసూరిగారిచే రచియింపఁ బడిన సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును, బాలవ్యాకరణసూత్రములకంటె విపుల మగు నాంధ్రశబ్దానుశాసనమును నాంధ్రవ్యాకరణసూత్రములను సం గ్రహింపఁగలిగితిమి. వానిని గూడ నీసంపుటముననే ప్రకటించుచున్నాము. పాఠకమహాశయు లందఱును మాపత్రికయందుఁ బూర్వముకంటె నత్యధిక మగు నభిమానమునుఁ గనఁబడిచి మచ్చులను బ్రోత్సహింతు రని విశ్వసించు చున్నాము.

ప॥ అ॥

అచ్యుతరాయ లెవ్వరు ?

సాహిత్యవిద్వాంసరీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,
విజయనగరము.

విజయవిలాసశ్రీ బ ధకిర్త యగుచేమకూర వేంకటకవి తనపిబయవిలా
సగ్రంథమునఁ గృతిపతివశమును నర్జించుచుఁ గృతిపతిపితామహుఁ డగుచెవ్వ
ప్పనాయకు నభివర్ణించుసమయమున-

గీ. నీవి సచ్యుతరాయలదేవి యెన, తిరుమలాంబకుఁ జెలియలై తేజరిల్లు
మూర్తిమాంబనుబెండ్లియొకీర్తి నెలయు, చెవ్వవిభుఁడమహా శస్త్రశ్రీజెలంగి.

అని చెప్పెను. ఇందువలన సచ్యుతరాయఁడు చాల గొప్పరాజనియు,
నతనికిఁ దోడియల్లుఁ డగుటవలనఁ జెవ్వరాజునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు కలిగిన
వనియుఁ చెలియుచున్నది. కావున సచ్యుతరాయలు పేరెన్నికఁ గన్నవాఁ
డును జెవ్వనాయకుని బంధుకోటిలోనివాఁడను గావలయును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యసంతరము దక్షిణాంధ్రదేశమును బరిపాలింప
నాయకిరాజులు నియమింపఁబడిరి. వా రందఱును సూర్యకులజులు; ఈయంత
మును వేంకటకవియే-

“వేంకటశ్రీహరియంఘ్రైః బుట్టి హయమూర్ఖుఁ బెక్కి యాపాదము
స్రకిముక్ వర్ణనకెన్నతల్లి సహజోదించత్తులోత్పన్నునా
యకిరత్నం బని యచ్యుతేంద్రుఁడగునా థాగీశ్వరస్వామిక
సకలైశ్వర్యములక నిజేనువలనక సంధిల్లఁగాఁ జేయుతక.

అని కింతోకిగఁ బల్కియున్నాఁడు.

చెవ్వప్పనాయకుని తోడియల్లుఁ డగుసచ్యుతరాయ లెవ్వ రని ప్రశ్న
కలుగక మానదు. ఆంధ్రసారవభౌముఁ డగుశ్రీకృష్ణదేవరాయలకు సహ
తమ్ముఁ డగుసచ్యుతదేవరాయలే యీయచ్యుతరాయ లని శ్రీలక్ష్మణరావుప
త్తులుగారి “ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వము” [The Telugu Encyclopaedia] సంఘ
గలదు. మఱియు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు రచించిన “మహమ్మదీయమహాసా
గము” సంఘం గూడ నిట్లే కల దని జ్ఞాపకము. ఈరీతినే బంధుత్వముం గలి
నచోఁ గృష్ణరాయని జన్మవృత్తాంతమునందలి పుక్కిటిపురాణమును నది

అతనితమ్ముఁ డగునచ్యుతదేవరాయలుకూడ నట్టివాఁడే యని యంగీకరింపవలసి వచ్చుచున్నది.

మతియు మహస్థానీయమహాయుగము చివర శ్రీకృష్ణరాయగారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలత్తలి కులకాంతయే కాని భోగకాంత కాదని నిరూపించుచు దానికిఁ బ్రమాణముగఁ దమకు లభించిన “అచ్యుతరామాభ్యుదయ” న్ననుగీర్వాణకావ్యమునందలి శ్లోకముల నిచ్చిరి. అయచ్యుతరాయలే యీయచ్యుతదేవరాయ లనియుఁ జెప్పవచ్చునాయకుని తోడియల్లుఁ డనియు వారు న్రాసిరి. అచ్యుతరామాభ్యుదయముం బట్టి చూచినచో నచ్యుతదేవరాయలత్తలి* సవతులు ముద్గిరిలోను జాల నుద్దమురా లనియుఁ, బట్టపుదేవి యనియుఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దేవేరికొడు కొకనాయకనృశచూడామణికిఁ దోడియల్లుఁ డగుట పొసఁగునా ?

వీరేశలింగముపాతులుగారు తమకవులచరిత్రమున, చేమకూర వేంకటకవివిషయమున న్రాయుచుఁ జెప్పవచ్చునాయకుని తోడియల్లుఁ డగునచ్యుతరాయలు కృష్ణదేవరాయలకుమారుఁ డని న్రాసిరి. కృష్ణదేవరాయల జననవృత్తాంతమున సుదేహ ముడుటచే రాజు లెవ్వరును దమకన్యకల నాతని కీయనందున నతఁ డొకనాయకరమణీమణిని బెండ్లియాడె ననియు, నామెయు దతని కచ్యుతరాయ లనుకొడుకు కల్గె ననియు వా రాశయపడిరి.

కాని యిది సరిగా నుండునట్లు తోఁపదు. కృష్ణరాయఁడు క్షత్రియుఁడే యని ప్రమాణములు చాలఁ గలవు. అట్లు కృష్ణరాయనిజననవిషయమున సుదేహము లున్నను, కృష్ణరాయలకుఁ బురుషసంతాన మున్న దనుటలోఁ బ్రమాణము లల్పములు. ఒకకుమారుఁడు కల్గెననియు, నతఁడు పిన్నవయసునందే మరణించె ననియు, నతనిమరణమునకుఁ దిమ్మరుసుమూత్రియు నతనికిమారుఁడును గారకు లని ప్రవాదము కల్గె ననియు, గొన్నిచోత్రలవలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఏ మయినను శ్రీకృష్ణదేవరాయల కున్నదనుకొన్న పురుషసంతాన మొక్కటియు బాల్యమునందే నష్టమైన దనుట నిశ్చయము. ఇట్టియెడ నచ్యుతరాయలు కృష్ణరాయని కొడుకగుట యుఁ, జెప్పవచ్చునాయకుఁ డతని తోడియల్లుఁ డగుటయు సుభవింప దని చెప్పవచ్చును.

*నవరరాజు భాగ్యలు 1. తిప్పాంబ. 2. నాగాంబ. 3. ఓబాంబ, అం దోబాంబయే పట్టపుదేవి. చూ. మహాపుష్పీయమహాయుగము.

రాజు నాల్గుజాతులవనితలను బెండ్లియాడుట పురాణధర్మశాస్త్రప్రసిద్ధ మగుటచే నచ్యుతరాయలతండ్రి క్షత్రియుఁ డైనను, శూద్రభార్యయందతని కచ్యుతరాయలు కలుగుట విరుద్ధము కా నేర దని కొందఱయాశయము కావచ్చును. కాని క్షత్రియుఁడు నాల్గుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడుట కధికారము లేదు. క్షత్రియుఁడు బ్రాహ్మణవనితను బెండ్లియాడరాదు. బ్రాహ్మణునికే యట్టిహక్కు కలదు. క్షత్రియుఁడు క్షత్రియాదిజాతిత్రితయజాతకన్యలం బెండ్లియాడవచ్చు నని యందు రేమో ? అట్లు జరుగువినాహములు గ్రంథస్థములే కాని యాచారమున నేకాలమునఁ గలవో మన మెఱుంగము. మనకు లభించిన చారిత్రికవిషయములలో నట్టివి యున్నటులు మనము చూడలేదు. కావున దానిని బ్రమాణముగఁ దీసికొనుట సరికాదు.

మఱి యొకవాదము - చెవ్వప్పనాయకుఁడు నాయకకులజుఁ డైనను, రాజ్యనిర్వహణముం జేయుచుండుట నతఁడు క్షత్రియసమానుఁడు కావున నతఁడు మూఁడుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడవచ్చు నేమో యని - కాని, రాజ్యనిర్వహణమాత్ర మున శూద్రుఁడు క్షత్రియుఁ డగుట సంభవించునా? అపుడు క్షత్రియవనితలఁబెండ్లియాడ వీలగునా? ఆంధ్ర దేశమున రెడ్డిప్రభుత్వకాలమున రెడ్డిరా జెవ్వరైన క్షత్రియవనితను గాని, వైశ్యవనితను గాని వరిణయమాడినట్లు మనము చెప్పుగలుగుదుమా? ఇయ్యది యుక్తికిఁ గాని యనుభవమునకుఁ గాని, సరికడలేదు. ఇంతకుఁ బూర్వము నిరూపింపఁబడిన వాదమునఁ బురాణాదు లొకటి రెండునుకూలింపనేమో కాని యిందట్టి గ్రంథస్థప్రమాణమును లేదు. కావున, నీవాదముచు సరిగా లేదని తోచుచున్నది.

పైకారణములఁబట్టి విజయవిలాసకృత్తిభర్త యగురఘునాథనాయకుని తాత యగుచెవ్వప్పనాయకుఁడు కృష్ణరాయనితండ్రుని తోడియల్లుడని చెప్పి యచ్యుతదేవరాయలకుఁ గళంక మారోపించుట, కృష్ణరాయని జననవృత్తాంతమున సందేహము సకారణముగఁ జొప్పించుట బాగులేదు, గానఁ, జేమకూర వేగటకవిగారి యచ్యుతరాయ లచ్యుతదేవరాయలకంటె భిన్నుఁ డని చెప్పవలెను.

దక్షిణాంధ్రరాజులచరిత్ర నాకు లభింపకపోవుటచే వారిలో (నాయక రాజులలో) సచ్యుతరాయ లనునాతఁ డొకఁ డున్నాఁడో లేడో నిశ్చయము

గఁ జెప్పఁజాలను. కాని విజయవిలాసముంబట్టి వే కొకఁ డుండియుండవలె నని తోఁపక మానదు. అతఁ డొకగొప్పనాయకరా జై యుండవలెను.

కానఁ బాతకు లగుపండిత ప్రకాండులు దక్షిణాంధ్రనాయకరాజుల చరిత్రను బాగుగ విమర్శించి ప్రమాణముల సేకరించి, అనేకవిధములగు దురభిప్రాయములకుఁ దావు నిచ్చి, మనలను వగించి యజ్ఞాతవాస మొనర్చు నాయచ్యుతరాయ లెవ్వరో, యతఁ డేకాలమునాటివాఁడో విమర్శించి యీ యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రికయందే యొకవ్యాసమును బ్రకటింపవలె నని వినయపూర్వకముగ వేడుకొనుచున్నాను.

క వి తా శ క్తి.

కవిభూషణః—శతానధాని దోమా వేకటస్వామిగు డ్దగారు.

- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కా
భవజూగటవికాస్థలీప్రవిలుతత్వస్వర్వాహినీవేగసం
భవదుత్తుంగఘుమంఘుమారవముతో వాదంబు గావించు మే
ల్జవము జెంది సభాసలీబుధులకుఁ సంతోషముం గొల్పుటక. ౧
- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కై
ద్రవనోదారసుధాసరోవరసువన్దాబ్జావళీకన్తి కా
లివినిర్యస్తకరందబిందువితతిక లెక్కింపఁ బోనట్టి మే
ల్చువులం దేల్చి సుధీజనంబుల కొగిఁ సంతోషముం గూర్చుటక. ౨
- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కే
నవురా! నాఁగ దిగంతకాంతశరచంద్రాహీనడింఢీరకీ
ర్తి వెసం గూర్చి ధరావరోత్తమశిరశ్శేణీమహేమాన్యతం
భువిని గొల్చి యు ముక్తిని బరమునం బూర్తి దగంజేర్చుటక. ౩
- మ. కవితాపద్మముఖినునోహరుఁడు వీరక స్వీయమూకై తమం
దువహిం జెందక యుం దిరస్కృతి గనుం బో! యేఁడొ యవ్వాఁడు తా
భువి నేకాతపవారణాబుగను బ్రోవుంజేయువాఁ డాత మా
నవునాయుచు ను లెక్కకుం గొనఁడు; నుత్పంబుల్ కవిత్వోద్భవుల్. ౪

శా. శైతలబుందలి యందచందముల వేళ్లంజెందుచుం జొక్కి యుం

జేలోవోదము నొందువారలకు నీసింధూశ్లరస్రావృతో

గ్వీతాటకపతికతిత్వ మెదకుఁ తెక్కింపుగాదన్నచో

బాతిల్లంగవితామహాశ్వ మెనరుఁ వర్ణింపఁగా నేర్తురే.

౧

చ. లలితకళావతంగ సయి ప్రాజ్ఞజనానికి సన్నతంబునై

విలసద పుర్యసౌభవదవీవనికాకన కాబ్జకన్య కా

గళదమృతోపమానమధుగణ్యతఁ జెందుకవిత్వరీతికిఁ

విలువగ నెల్లసంపదలు వేల్చియు నేని ప్రయంబుఁ దీర్తుమే?

౬

శా. సాముల్ గోరకు నీర లారయదు నేనుధ్ధాంతగేహమ్ము సి

ధమ్ముజేయఁ బనుదదుఁ బారుగువాదాలుండ వైనక సమ

స్తమ్ము లోఁబడఁజేసి సర్వదిగుదా త్తవ్యాప్త సక్తీర్తిలా

భమ్ము గొల్పునో; శైతల బోలె సుఖలాభా బేది సాధించెడిక.

౭

మ. ధనము నే నిహసౌఖ్యలాభముల నందన్వచ్చు; దానంబు లి

చ్చిన ఖర్చా, దళమున్నచో బరమునం జెందంగుఁ చుక్కి; కా

ని నిగారంపుఁగవిత్వమోతయును నిన్జివై హికాముష్టికో

రునికాపమ్య సుఖంబులం గొల్పు సుల్లోకంబు సంధించియు.

౮

శా. బాలుండు బసరంబుఁ బాము నిని భానంబుదు గానంబులో

లీలక గాంచి ముదంబునొందు; నయినఁ జెన్న కవిత్వప్రభా

శీలం బాసకలంబెఱుంగు ప్రభువే శ్రీకింపుండేని గడుక

వాలాయు నిదమిశ్శమంచు బలుకక వర్ణింపనే శక్యమై?

౯

(ఈపద్యము లపుడపుడ రచించినది.)

మారుతి స్తోత్రరాజము.

శతావధానులు, రామకృష్ణ సీతారామసోదరకవులు. గజ్జలకొండ-

శ్రీరఘురామపాదసరసీరుహభృంగపతీ! సమస్తదే
వారిచమూసమూహకుధరాధిపహేతి! మహోన్నతాకృతీ!
దూరితభక్తభీతి! పరితోషితవారిజసూతి! నిత్యశృం
గారవిభూతి! భాస్వరదిఖండికృపామతి! ప్రోవుమారుతీ!

౧

ఉ. ఆతలభక్తమ్రొక్కెద దయారతి! భూమిసుతాముఖాబు
జశోతి! రణావనీవిజితశూరతీ! దశకంధరాత్రిభి
ద్ధేతి! నిరస్తసంస్మృతి! నగేశసమాకృతి! శ్రీమదంజనా
సూతి! యశోవిభూతి! పరిశుద్ధమతీ! రిపుఘాతి! మారుతీ!

౨

ఉ. ధీరీ! యుమాకుమార! వనధిప్రతిమానగభీర! దుష్టసం
హార! మరుత్తిశోర! కలుషానలవాల్మీకధార! సత్యసం
చార! సువర్చలాహృదయసారసబంధర! సర్వసన్దా
ధార! యశోకకాననవిదార! మహారణశూర! మారుతీ!

౩

ఉ. సంగరరంగమృదనిశాచరశూర శిరస్సరోజసా
రంగ! నియాతరంగ! పరరాజవిభూతితమఃపతింగ! స
జ్జంగ! మహాసురాధిపరహంకృతిభంగ! యుమాముఖాబు సా
రంగ! నిజాశ్రితాఘపవనార్భకపాలిభుజంగ! మారుతీ!

౪

ఉ. బాల! కృపాలవాల! పరిపంథిగణాటవికీల! దుర్మదా
భీల! జగద్విశాల! పృథివీవరసన్నత సత్యశీల! ధీ
లోల! ధృతోగ్రశైల! బుధలోకమనోరథపాల! దీప్తులాం
గూల! ధగద్గధగితకోటివివాకరపాల! మారుతీ!

౫

ఉ. అక్షకుమారముఖ్యదనుజానశింగంధిగజేంద్రచాలహ
ర్యక్ష! ధరాత్మజాధిపపదాంబుజసేవనదక్ష! భక్తసం
రక్ష! కృపాకటాక్ష! పరరాజచమూపతిశిక్ష! వానరా
ధ్యక్ష! సమస్తభక్తనికరావనినిస్తులదీక్ష! మారుతీ!

౬

ఉ. భస్య ! సమస్త దానపరిచారణదక్షకపీఠలోక మూ
 ధస్య ! జగచ్చరణ్య ! మునిరాష్ట్రలమాస్య ! మహాఘవహ్నిప
 ర్జస్య ! అగణ్యపుణ్య ! పరిరక్షితవారిజగర్భదేవరా
 జస్య ! సకీకృతారిమదనైస్య ! విశోషితవైస్య ! మారుతీ !

2

ఉ. దండము నీకు దీనజనతాఘనతాపవితానకంజవే
 దండ ! ప్రచండవేగపరితశ్యకిలీకృతభూతకాండ ! బ్ర
 హ్మాండకటాహపూర్ణభయదాకృతికాంతి వినిర్జితోగ్రమా
 ర్తాండ ! ముస్లింద్రవంద్యతరుణారణపద్వినజాండ ! మారుతీ !

౩

ఉ. హృద్యకవిత్వవేద్య ! విబుధేశభవామయపాళిదేవతా
 వైద్య ! దశాసనాద్యసురవర్గరణాగ్రనిశితమార్గజా
 భేద్య ! విదారితారిజనవిస్తృతిమారణవిద్య ! పండితా
 రాభ్య ! సుధారసోపమవిరాజితవాగనవద్య ! మారుతీ !

౪

ఉ. వానరశూర ! శూరగణవర్ణితదోర్మగసార ! సారవి
 జ్ఞానవిచార ! చారకులనాయకభంజనధీర ! ధీరవై
 త్యాసలన్నధార ! కుభరాత్మజనందితవీర ! వీరగా
 రీసకుమార ! మారిజనకేఙ్గవచోమృతసార ! మారుతీ !

౧౦

గ్రంథస్వీకారము.

(1) ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము:- (Studies in Andhra Bharata)
కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారిచే రచియింపబడినది. ఆంధ్రపత్రికా
ముద్రణాలయమున- ముద్రింపబడినది. వెల 2-0-0

ఈ గ్రంథము మద్రాసువిశ్వకళాపరిషత్తులో గ్రంథక్రిగా రొనర్చిన
పరిశోధనఫలిత మని పీఠిక యందుఁ దెల్పబడినది. ఆంధ్రవాఙ్మయమున మహా
భారతి మగ్రస్థానము నలవించుచున్నది. భాషాస్వరూపనిర్ణయమందును శైలి
యందును, రచనానైపుణ్యమునందును సమూల్యమై ప్రబంధకవులకు మార్గదర్శ
కమై ప్రమాణగ్రంథముగ నొప్పుచున్నది. అట్టి గ్రంథమును బాగుగ విమర్శిం
చి నన్నయతిక్తనలనాటి యాంధ్ర భాషాస్వరూపమును నిర్ణయింపవలసియు
న్నది. వారి గ్రంథరచనాపద్ధతుల నెఱుఁగు తరువాతి ప్రబంధకవు లనుకరించిరో,
మహాభారతమున కట్టిలోకోత్తర ప్రశస్తి యెందువలనఁ గలిగినదో భాషాభివ్యా
సము గల ప్రతియాంధ్రుఁడును జర్చించి తెలిసికొనవలసియున్నది. మ॥ సూ
ర్యనారాయణశాస్త్రిగారు రచించిన మహాభారతవిమర్శన మనుగ్రంథము
వావిల్లివారిచే ముద్రింపబడియున్నది. కాని యందు విపుల మగు చర్చ గాన
రాదు. గ్రంథకర్తగారు తాము విశ్వకళాపరిషత్తునందుఁ బరిశోధనల జరుపుచు
భారత విమర్శనమును రచించుచు విపుల మగు గ్రంథమును మనకొసఁగి
నందులకు మన మభినందింపవలసియున్నది.

ఈ గ్రంథమునఁ బ్రథమాధ్యాయమున భారతమునకుఁ బూర్వవాఙ్మయ
స్వరూపము చర్చింపబడినది. శాసనములందలి యాంధ్ర భాషాస్వరూపము
నిరూపింపబడినది. కాని నన్నయకుఁ బూర్వమునఁ గల గ్రంథములు మనకెవ్వి
యును లభించియుండలేదు. అట్టి గ్రంథములెవ్వియును లేవని యనేకులు విశ్వ
సించుచున్నారు. నన్నెచోడఁడు నన్నయకుఁ బూర్వఁడని కొందఱును, అర్వా
చీనుఁడని కొందఱును వాదములు నలుపుచున్నారు. శాసనములు భాషాస్వ
రూపనిర్ణయమునందు పకారకములని మన మంగీకరింపవలసియున్నది. అయిన
ను కేవలము వానిఁబొందనే యాధారపడి భాషాస్వరూపనిర్ణయము మొనర్చుట
సమంజసము కాదని మాయభిప్రాయము. తాళపత్ర గ్రంథములయందును మన

కట్టివిషమసమస్యయే యుడియించుచున్నది. ప్రాచీనగ్రంథములయందలి ప్రయోగములవైచిత్ర్యము భాషాస్వరూపమో, లేఖక ప్రమాదమో యిదమిట్థమని నిర్ణయింప వలనులేదు. ప్రథమాధ్యాయమున గ్రంథకర్త చర్చించినవిషయములు విమర్శనీయములు. తెలుగువారు మధ్యపరగణాలలోని తేల్ నామకన దీప్రాంతవాసు లగుటచే నావేరు వచ్చినదనియు, దరువాత, త్రిలింగ, త్రినగ శబ్దములనుండి యుత్పత్తి కల్పింపఁబడిన దనియు ప్రాచీనవిషయము ప్రమాణములవై నాధారపడియుండలేదు.

రెండవ యధ్యాయమున భారతరచనాకాలమున మతస్థితి చెలువఁబడినది. జైనబౌద్ధమతవిజృంభణము నడచి హిందూమత పునరుద్ధారణమునకై చోళులు, పల్లవులు మొదలగువారు ప్రయత్నములు సల్పినకాలమునందు భారతాంధ్రీకరణ మొనర్పఁబడిన దనియు, సన్నయ మూల మగు సస్కృత భారతమునకంటే దనయాంధ్రీకరణమున వైదికమతమును విశేషముగఁ బ్రశంసించె ననియు నిరూపింపఁబడినది. అరణ్యవర్షశేషభాగము, ఎఱ్ఱాఁగడ స్వతంత్రకవిత్వమా లేక శిథిలభాగపూరణమా యను విషయమును జర్పించి గ్రంథకర్త యెఱ్ఱాఁగడ తనకవిత్వమునను దిక్కున ననుసరించిన సందర్భములఁ బొందుపఱచి, యారణ్యవర్షభాగము, ఎఱ్ఱాఁగడ స్వతంత్రవిరచితమే కాని శిథిలభాగపూరణము గానేర దని నిర్ణయించియున్నారు.

మూడవ నాలుగు అధ్యాయములందు దిక్కునకవిత్వ విమర్శన మొనర్పఁబడినది. తిక్తనశైలి, రసపోషణము, భావములు, పాత్రోచితసంభాషణాది కములు విరాటపర్వమునుండి యుదాహరణములతోఁ జర్చింపఁబడినవి. మూడవయధ్యాయమున తిక్తన యాంధ్రీకరణపద్ధతి వివరింపఁబడినది. గ్రంథకర్తకు విరాటపర్వము దక్కు ప్రమాణ మగుసంస్కృత భారతము లభింపదుండే విరాటపర్వమునుండియే యుదాహరణములఁ గైకొంటి నని పీఠిక యందుఁ దెలిపియున్నాడు. తిక్తనాద్యుని యాంధ్రీకరణమునకును సంస్కృత భారతమునకును బాల వ్యత్యాసము గలదు. అట్లే యాంధ్రమునఁ గల యాంధ్రీకరణము లన్నియు స్వతంత్రములే. శ్రీనాథుని శృంగారనైషధరచనాతత్త్వమును గాంచిన నిది విస్పష్ట మగును. భావం బుపలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, బోధిత్వం బొడరించియు, ననౌచిత్యంబు పరిహరించుచు, రచించితి నని నైషధముప శ్రీనాథుడు చెల్పుకొనియు.

వ్యాఙు. తిక్తనసోమయాజియు మూలగ్రంథమును దన యిష్టానుసారము రససోమయాజియునకై మార్చి యాంధ్రమహాభారతమును రచించినాఁడు. మూల మగుసంస్కృతభారతము ప్రథమమున 28000 శ్లోకములు గలిగి జయమునుపే టిలో వ్యవహరింపఁబడుటయు, తరువాత భారతము మహాభారతమునై లక్ష యునిరువది మైదువేల శ్లోకములై యుండుటయు మనకు విదితమే. భారత ముల్లు పెళ్ళుమార్పులను జెంది, నైజస్వరూప మెట్టిదియో తెలియుటకు వీలులేనిస్థితిలోనుండుట భారతీయుల దురదృష్ట మనియే చెప్పనగును. శ్లోకములుమాత్రమేగాక యథ్యాయములును జేర్పఁబడినవి. మూలభారతమును సంస్కరించి ప్రకటించుటకై పూనాపట్టణమున భాషాగృహసమితివారిచే బ్రయత్న మొనర్పఁబడుచున్నది. రామకృష్ణయ్యగారు తిక్తనయాంధీకరణమును విమర్శింపుచు, సంస్కృతభారతమునందలి కథాభాగమును మార్చిసప్రతిస్థలమునందును తిక్తన రచనానైపుణ్యము వెల్లడియగుచున్నదని నిరూపించుటకు విశేష శ్రమ పడియున్నారు. కొన్నితావులఁ దిక్తనయాంధీకరణము ననుసరించి మూల భారతము దాక్షిణాత్య ప్రతుల సంస్కరింపఁబడిన దని నిర్ధారణము మొనర్చినారు. ఇది యతిశయోక్తి లనియే చెప్పవలసియున్నది.

మూలభారతమును మార్చిన ప్రతిఘట్టమునందును దిక్తనయే యతిశయించె నని మనము నిరూపింప నవసరము లేదు. సంస్కృతభారతకవుల యుద్దేశమును తిక్తనయుద్దేశము నొక్కటి గావు. తిక్తనయాంధీకరణము, హృదయమై హృదయంగమమై పోలుపారుచున్న దనుటయే మనకుఁ గావలసినది. తిక్తనకవిత్వమునుగూర్చి యాంధ్రలోకమున వేఱభిప్రాయము లేదని కంకోక్షి గాఁ జెప్పవచ్చును.

వ్యాఙుయథ్యాయమున గ్రంథకర్త తిక్తన కళాచాతుర్యమును విశదీకరించుటకై ప్రయత్న మొనర్చియున్నారు. తిక్తన రచించిన భారతాంధీకరణము నందు, విరాటపర్వ మగ్రస్థానము నలంకరించునమటలో సందియము లేదు. కాని మిగిలిన భాగములనుండి కూడ నుదాహరణములఁ గైకొనినభాగు గమూడియుండు నని తోచెడిని. తిక్తనయందు మనము ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములగు, నాటకరచన ననుసరించు భావప్రకటనము, కథావస్తుభంధులనము, బాహ్య ప్రదర్శనము, వివిధ భావప్రదర్శనముల కనుకూలమగు

తైలియు, పాత్రపోషణమును మహాభారతమునం దంతయు సంపూర్ణముగఁ బ్రదర్శింపఁబడియున్నది.

మఱియొక విషయము:—వాగనుశాసనుఁ డగు నన్నయభట్టు కవి బ్రహ్మనాటకము తిక్తన సోమయాజి వీరలలో నెవరగ్రగణ్యులను విషయమున భిన్నాభిప్రాయము గలను. ఎఱ్ఱాప్రెగడకు వీరపురకు దరువాతి స్థానమొసంగి యున్నారు. ఆంధ్రభారత కవితావిమర్శన మనుచేరి గ్రంథమును రచింపుచుఁ దిక్తనకవిత్వ విమర్శనము మాత్రము విపులముగ నొనర్చుటచే గ్రంథస్రాశస్త్యమున కొక్కింత కొంత వాటిల్లిన దని చెప్పక తప్పదు. నన్నయ యెఱ్ఱాప్రెగడలకును నిట్టిగ్రంథమునఁ దగినస్థాన మీయవలసియున్నది. అ చెల్లెన్నను, ఈ గ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కుపకారమొనర్చిన గ్రంథకర్త ప్రయత్నము సర్వజనాదరణీయ మనియే చెప్పవలెను.

(2) స్వప్నయాత్ర—ఇది 168 పుటల (క్రొను) అఖ్యాయిక. కడప మ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంధ్రపండితులు జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందలికథ, స్వప్నమూలకము. “ప్రస్తుత మీ గ్రంథకర్తను గృహపరతంత్రుఁడైన శ్యామసుందర చక్రవర్తి హిమాలయమునకు బిలుచుకొనిపోయి యాదుఁ గల మహానీయస్థలములం జూపి యాదు మహర్షులు సాభాషించునట్లునర్చి దానిమూలమునఁ దనభక్తులకుం గలసందేహము తొలగజేసెను. పాములు నల్లువిషయములు సత్యములు గావనియు, మాయావ్రలు పల్లుమాటలు విశ్వాస ముఁచఁదగినవి కావనియు నానిని నమ్మిన భాగుపడఁ జాల రనియు స్పష్టము గావించెను.... మహామునుల సాభాషణములే యిందుఁ గలముఖ్యవిషయములు. వారి యాశయములే యిందుఁగలవు.... మొత్తముమీఁద నీయాఖ్యాయిక భక్తిని మతాభిమానమును గలిగించును. అని “కాశ్యపుఁడు” గ్రంథప్రారంభమున వ్రాసియున్నాఁడు. వెల 1-0-0. చెన్నపురము, వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండు సన్నువారి యెద్ద దొరకును.

(3) నీలిసింధువు—ఈయాఖ్యాయికను, బైశేషాద్రిశర్మగారే రచియించిరి. పై వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండు సన్నువారే ప్రకటించిరి. 167 పుటలు (క్రొను) 12 తరంగములుంగలది (నవల), “కాశీనగరమున హనుమద్భక్త

ట్టమున నివసించిన నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు కొన్నియాభ్యాసకలను ప్రాయశః నన్నుఁ బ్రోత్సహించుటయే గాక వానికి వలయు సాధనముల ప్రాసియుఁ బూర్తి. అదొక్కకక నాశ్రయించి దీనిని ప్రాసి నీతిపింధు వని నామకరణము చేసెడిని. ఇందుఁ బ్రధానముగా స్వేచ్ఛాచారకరాయణులు తునకు దుఃఖముల పాలగుదు రనియు శాస్త్రాచారముల నవలంబించి సత్యసంధులై తగువారు గౌరవము నొందుదు రనియు నీతిద్వయము పొడకట్టు.” అని శర్మగారు తమ నవీనసమాలోచనములో లిఖించిరి. ఏమో కొన్ని పేరులు మార్పఁబడినవి, గాని కక యంతయు జరిగినదేనట. నలువది యేడ్లకు నించుమించుగాఁ జగుకాలమునఁ గలకకయట- వెల రు 1-0-0.

(4) ఆంధ్ర వాఙ్మయసూచిక — (ముద్రితముద్రిత గ్రంథములపట్టిక) ఆంధ్ర గ్రంథమాల- ౧౧-వ గ్రంథము. బ్ర॥ శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ప్రకటించినది. ఆ 1927 సంవత్సరము చివరవఱకు ముద్రితములయిన ఆంధ్ర గ్రంథములయు, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు పుస్తక భాండాగారమున, తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తక భాండాగారమున, చెన్నపుర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునఁ గల యముద్రితాంధ్ర గ్రంథముల యకారాదిసూచికయు నిందుఁ జేర్పఁబడినది. దీనికి నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు ప్రాసిన బ్రహ్మాండమైన 108 పుటలపీఠిక యలాకారముగా నున్నది. ముద్రిత గ్రంథములకును ముద్రిత గ్రంథకర్తలకును అకారాది సూచిక గలదు. గ్రంథముల విషయవిభాగము చేయఁబడినది. ఈ గ్రంథ మాంధ్రలోకమునకు నిధిపంటిడి. వెల 2-0-0 చెన్నపుర, ఆంధ్రప్రదేశ్ కాకార్యాలయమున దొరకును.

(5) ధర్మపాలుడు — ద్వితీయభాగము, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౧వ గ్రంథము. చరిత్రాత్మక ప్రాచీనవల. రాఖాలదాసబాధోపాధ్యాయవిరచితమునకు వేమల సత్యన్నారాయణశాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము. వెల ౧-౮-౦

(6) రహస్యశోధనము—(డిప్టివేషనవల) ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౨ వ గ్రంథము. భూతగృహమును రచించిన గుటి సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, (కళ్యాణమర్గము) గ్రంథకర్త. వెల 1-8-0 ఇదియును బైగ్రంథమును పితాపురములో ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయములో దొరకును.

(7) ఆండాల్ తిరుక్కుళ్యాణము—శ్రీ వ్రతము- తిరుప్పారావు-, తులసీపూజ- విద్వాన్ నారాయణవనము కూరత్తాళ్వారయ్యంగారిచే విరచితము.

ఇది యొక సమరస గ్రంథము, నీతిదాయకము. ఇందుఁ బరమత్మము, సాత్విక
త్వము, స్వాతంత్ర్యము, దేవభక్తి, చరిత్ర, భారతీయుని దేశసంబంధము, మొద
లగు విషయముల కాటపట్టులు భర్తసంఘము చెలువుచున్నది - దీనియంతర్ల
క్ష్యము జనులలోఁ గలిపికొలుతనము, పనిచేయనివారిని బనికిఁబురికొల్పుట,
ఐహికవిషయము, భాగవతసేవామూలకముగా భగవత్సేవ... ఇది యాశా
లగోపాలము చదువఁ దగినది. అండాల్ తిరుచ్చక్కణము వచనము, శ్రీనర
ము పద్యములు - తులసీపూజ కల్యాణిరాగములోఁ ది. ద్విపద. తెల 0-4-0
కావలసినవారికి సారాంశము వచనము ఎక్కువ భరణముగారియొద్ద - 22 పచ్చపు
మొదలివీడ్చి, కోమలేశ్వరముపేట చెన్నపురిలో దొరకును.

(8) గణోదయము—(హరివిలాసము) అను నీలాపనిందానివారణము. ఇది గోదావరిజిల్లాలోని కొమరిపురి. (రామచంద్రపురము తాలూకాలోనిది) నివాసులు, “అభినవపోతరాజు బిరుదాంకితులు శ్రీమా చిలకమఱ్ఱి నారాయణకవిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఈకవి పందొమ్మిదవ శతాబ్దములో నున్నవాఁడు. ఈగణోదయమేకాక యీకవి భాగవతదశమ స్కంధపూర్వభాగము (యక్షగానము) శ్రీవేణుగోపబాలశతకమును గూడ రచించెను. ఈయన పంచారకవి. అదండు వీరు వినిన క్రొత్తదేశీయపదముల నక్కడక్కడఁ దమకవిత్వములోఁ జేర్చిరి. మఱియు వీరు చాటుధార లనేకములు రచించిరి. తమపాలములో తృణరాజి యధికముగా నున్నదని యధికారులతోఁ జెప్పు సంబంధమున, తృణరాజినీసమాలిక్ యనిచెప్పిరి. 20 చరణములలో “అమడ తుత్తురు బెడ యత్తపత్తి గునుకు గాడిచె గడపరి కాశివేప” ఇట్లు తృణరాజిపేరులతో నిండియున్నది. గణోదయము కవిత్వము అంధగీర్వాణ పదములు సమానముగాఁగలిగి యముకములలో నిండియున్నది. భాష చక్కగానున్నది. మూఁడాశ్వాసములు. సుమారు మున్నూఱుపద్యములు గలవు. మచ్చునకై కొన్ని పద్యములు :—

క. సందా వినఁగొక్కఁ గన, నందా నీచుతిగి నవ్వు నందా ధరకుం
గుందా పొందా నేయిది, కందా నిందాను నీలకంఠాఘటచా.

శా. ఘంటాకాహళ శంఖమందుభివృదంగధ్వనముల్ హెచ్చి మి
న్నంటు దత్తురి రాజమాగ్గమున నొర్యూరంటు దీపిప నా
వెలున్వచ్చెడి దుధివేషవారిఁ బ్రావీణ్యంబుతోఁ గాంచెము
క్కులెం గవ్వన నును నులి యినురాగం ముక్కుటబై తగ్గె.

ఉ. తప్పన నెప్పుడుప్పతిస తప్పని యప్పురమేశు గొప్పగాఁ
జెప్పిన మెప్పుగాదు మఱి చెప్పనిచొప్పది రప్పపోదు నీ
వొప్పులకుప్పవోచు నెద నొప్పక యాతనిఁ ద్రిప్పఁ దప్పఁగాఁ
గప్పవశంబె కప్పినను గప్పనె యిప్పని దెప్ప నేటికిఁ.

చ. తనతనయామణి వ్హణిని దానచనైకి నాతఁ డియ న
వ్వనరుహాపత్రలోచనుఁ డవారితదోషముచేతఁ గ్రిష్ణురేఖ
జనపతి కమ్మణింద్రము నొసంగి సరోరుహనేత్రఁగైకొనెన్
ఘనుల విరోధ మెగ్గగుచుఁ గన్నడకుండఁగ రిత్తవోవునే.

(9) వేణుగోపబాలశతకము—ఇదియును బై నారాయణాకవి రచించినది
యే. వేణుగోపాలశతకము, రామలింగశతకములవంటిది. దీనికిఁ దూటిశతకము
మడుగుశతకము సనుపేరులు గలవు. చాటుధారగాఁ జెప్పినాఁ డనుకొను తృ
ణరాజు సీసమాలికి నీశతకములో 88 పద్యములు క్రిందఁ జేర్పఁ బడినది. శత
కమును రచించుటకుఁ గారణము లగురెండుపద్యములు మచ్చుచూడుడు.

సీ. తొలుతఁ గాశ్యపుండల తుల్యానదిని దెచ్చె నీయూరఁగాఁపురం బేలవచ్చె
నేట మాతాత యిల్లల గల్గఁగ మెచ్చె దానికై యేల మాతండ్రి నచ్చె
సలదాత యేటిలో సల మేల మాకిచ్చె నింటి చెంగట మడుగేలహెచ్చె
నింటిస్థలంబేల యేటను బడఁజొచ్చె మేటిసీరున నేల మెరక విచ్చె
నేమి యంటినో నీమన నేలవిచ్చె, నేటిలో నీరు మాయెట్లు నేల వ్రచ్చెఁ
గాన నాయందు నీకేల కరుణవిచ్చె, గొమరపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల.

సీ. అతిభీతి మతికిఁ జేయఁ దొడంగెనీయేలు మడుగుతోమఱిమఱిమాకుఁబోరు
మున్నీరు తెగఁబాటుమొనసియందులనీరు గగనమంబెనుదరంగములబారు
భూరిప్రవాహంబు లూరిలోనికిఁ జేరుఁ గనుఁగొనభయదమైకాంచుటోరు
తొల్లి యెందును లేదు తూటిలోఁ గలతీరు నిగిడి మమ్ములఁజేరసీయదూరు
మీరు గవకున్న లేరు వేమాటు నేరు, వారు వీరును రక్షింపఁజోరు రారు
వసుధ నెవ్వారు గారు నీవంటివారు, గొమరపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల.

ఈరెండుపుస్తకములును గాకినాడవాస్తవ్యులు అమరవాది పేంకటాచార్యులుగాఁ రొసంగినవి.

కవిదర్పణచ్ఛందము.

(క్రీ. శే. ౪ క్రి. వేంకటనరసయ్యకవిరచితము.)

-కుప్పిలి నరసింహము-

ఈకవిత్వజాడు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమున విజయనగరమునకుఁ జేరు వనున్న కోరాడగ్రామములో జన్మమునొందెను. ఇతఁడు శిష్టకరణసంజాతుఁడు; భారద్వాజసగోతుఁడు ; నారాయణమంత్రపుత్రుఁడు. కోరాడలోఁ బాఠశాలక విద్య నుగిసినతోడనే విశాఖపట్టణములోని యల్లిపురముఁజేరెను. ఆచట మ హామహాపాఠ్యాయ శ్రీపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులయ్యవారులుగాఁ జనకులు, సర్వశబ్దసంబోధనీకర్తలునగుశ్రీమా శ్రీనివాసాచార్యులయ్యవారులుగాఁ నాశ్రయించి సంస్కృతాంధములయల దిత్వంతపాండిత్యము సంపాదించెను. మాతృభాష యగునోడ్రభాషతోఁ గూడ బహుభాషల సభ్యసించినభాషాభిమాని. ఇతఁడు వైష్ణవమతాభిమాని; తనగ్రంథముల నన్నింటిని భద్రాద్రిరఘురాముని కంకిత మొసఁగెను. ఈతనికవిత్వము సలక్షణమై, మృదుమధురమై, మనోహరముగ నుండును. ఇక్ష్వివిరచియించినకృతులు:-1. శకుంతలాపరిణయము, 2. అమరపడకల్పద్రుమము, 3. నారాయణస్తవము, 4. మదనసాయకాపరిణయము, 5. నారాయణశతకము, 6. కుమారీశతకము- ఈవిద్యల్లవిగ్రంథముల నన్నింటిని నాంధ్ర తెలుఁగకపోయినను కుమారీశతకమును మాత్ర మెఱుంగని వా రుండరు. కవిదర్పణచ్ఛందమునఁ గవి తనసూక్ష్మబుద్ధిజూపించెను. ఇయ్యది ప్రాథమికవిద్యార్థుల కనువుపడని దైనను పండితులకుఁ బ్రాణిజూపకమానదు. విశాఖపట్టణ కైస్తవోన్నతపాఠశాల ప్రధానాంధ్రోపాఠ్యాయుఁడై యుండి తనగ్రంథముల నాంధ్రసారస్వతమున కర్పించి క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున వేంకటనరసకవి కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

క్రీ. శ. 1836 న మనకవిరచియించిన శాకుంతలాపరిణయీద్యనేక గ్రంథముల నిటీవల వారికుమారుఁడు, కీర్తిశేషుఁడు నగు పక్తి సూర్యనారాయణగారచొప్పిత్తించిరి. ఈసూర్యనారాయణగారాంగ్లమునఁ బ్రవేశపరిక్షఁ బేలి గీర్వాణాంధ్రములఁ గూడ సభ్యసించిరి. వీరికిఁ బుత్రసంతతి లేదు. సూర్యనారాయణగారిభార్యయుఁ బుత్రికయు మాత్ర మిప్పటివఱకు సల్లిపురమున సజీవులై యున్నారు.

కవిదర్పణచ్ఛందము.

- క. వనచరవనచరవిప్రా
వనిపద్వయబుద్ధకలికివరపురహరవా
గినమోమావాగవికవి
శనిఘ్నియుగగురుబుధకుజచంద్రులఁ దలఁతున్. ౧
- గీ. అనుచు దేవతారాధన మాచరించి
సారమతిఁ బక్కివేంకటనారసింహ
నామధేయుండఁ గవిదర్పణం బనంగ
ఛంద మొనరింతు సంతేపసరణిఁ దెలియ. ౨
- ఆ. పొల్లు సున్న దీర్ఘములు గల్లువర్ణముల్
గురువు లంఘు లఘు లగును గడమవి
గురువు గయనఁగా లఘువు లయనఁదగు
నగణహగణము లగు లఘుగలములు. 3
- గీ. అనుభూతముల లఘుల్ యరతునుచు
గురులు భ-జ-సలకునుమనల్ గురులఘువులు
భ-ర-త-నల-నగ-సలలింగ్రులరయ న-హలు
రవులు పదునాల్గురిందు వేర్పఱుపనేల. ౪
- గీ. ఇంద్రలాఱుగు రిను లిద్ద తెసఁగుసీస
మినుఁ డొకం డిద్దఱింద్ర లింకిద్దఱినులు
తేటగీతికి నత్రయద్విసురనాథు
లేగు రిను లాటవెలఁది వల్లరుతిగలను. ౫
- గీ. గగభజసలములత్రిశరగణములుగ
నారిటను నలజములొందు సంత్యగురువు
నసమజగణంబు లేదు ప్రాసాన్వితంబు
కందము పరచతుర్థాదిఁ గదియు విరతి. ౬

గీ. భరసభారలగంబు లుత్పలము, నజభ
జాజరలుచంపకము, మసజసతతగలు,
సభరసమయవల్ శామలబ్జజడశమిహి
రత్తయోదశయతులు సప్రాసకములు.

2

సీ. తలకట్టు దీర్ఘమై త్వోత్పలంబు లొక్కటి గుడి ఋత్వ మేత్వంబు నడకునొకట
గొమ్ము నోత్పంబుఁ జేకూడునొక్కటిగాఁగఁ యతులకుస్వరబంధముమరునిట్లు
ద్విత్వంబు లుండిన విడరాదు ప్రాసకు లడలు లశల్ ప్రాసలను సమంబు
యతులలోపలనయహలునణల్ శడలై క్యములురోదనాహ్వనములును గాన
సంశయంబులు పుతములు సమను సుప్ర
తిప్రనిర్ధరధిన్యూపాతివ్యపాభ్య
దాజవాపిపరాపరు లరయఁ గచట
తపలు నుపసర్గవర్గముల్ తత్కమమున.

౪

సీ. అచ్చచ్చతో స్వరయతి యనునాసికల్ గాకవర్గములు వర్గయతిప్రాగ
నుస్వారవర్గబిందుయతి యంతముతోడ పుఘబుభులుమువర్గమునకుఁబోలై
యతిదీర్ఘమైన కృష్ణాపుతం బచ్చతోఁ ప్రాసికీమపసర్గలందు రెండు
ద్విత్వంబు లసమానవృత్తి సంయుక్తంబు చఫజర్గుశవసలు సరసయతులు
మిగులులెక్కటు లొక్కటై మెఱయుచుండుఁ
బ్రాసయతియగుఁ జెలువారుప్రాసమున్న
నియెలు ఋవడియటందురు ఋత్వమునకు
పవలు లడలు రలలభేదఫణితిఁదనరు.

౯

గీ. పదకవిత్వంబునకుఁ దాళఫణితి యతులు
ప్రాసములుగాని గణము నిర్ణయము లేదు
కడమ వృత్తాదు లాయాయిగతులఁబట్టి
తేటగా లక్షణంబులఁ దెలియవచ్చు.

౧౦

క్రిక్రీషులు రాయసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకట

రంగారావుపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

రాయసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకటరంగారావుపంతులుగారు తిరువల్లి క్రిక్రీలో మే నెల ది 20 తేదీని వైకుంఠపదస్వాస్తి నొందిరని వినుటకు మిగుల దుఃఖించుచున్నారము. వీరు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు చెన్నపురిలోనున్నపుడు 1917 సంవత్సరముమొదలు పరిషత్తు కాకినాడకు మార్పబడు వఱకుఁ సుమారు పదిసంవత్సరములు దానికిఁ గార్యదర్శులుగా నుండిరి. పరిషత్తుపై వీరికిఁ జాలఁ బ్రీతి. కావుననే యొక్కనాఁడు కీ॥ శే॥ శ్రీ శ్రీ బాబ్బిలి మహారాజావాదిని దీసికొనివచ్చి పరిషత్తార్యస్థానము, నదిచేయు పనులు చూపి చెప్పిరి. తరువాత వారు పదివేలరూపాయలు దయచేసిరి. వీ రాంగ్ల భాషనువలెనే యాంధ్ర భాషను గూడ సమానగౌరవముతోఁ బాటించి యనవరతమును రెండు గ్రంథములను జదుపుచుండువారు. ఆంధ్ర భాషయందు చక్కని పాండిత్యముగలవారు. కావుననే చిరకాలము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో కళాశాలతరగతుల కాంధ్ర పాఠ్యపుస్తకనిర్ణాయకసభకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. ఆపరిచయముననే మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమునను బెనారస్ హిందూ విశ్వవిద్యాలయముననుగూడ వీరాంధ్ర గ్రంథనిర్ణయసభలయందు సభ్యులై యాయాతరగతులకుఁ బుస్తకముల నిర్ణయించుచుఁ బరిశోధనములనంపుచు నుండువారు. వీరాశ్రితపత్నీలు. ఆశ్రయించినవారి కన్నివిధములఁదగుసహాయము చేయువారు. చెన్నపురిలో వీరెఱుంగని పెద్దయుద్యోగులు గృహస్థులును లేరనిచెప్పవచ్చును. ఇతరుల కెవ్వరితో నేమి కాగ్య మున్నను దాము వారియొద్దఁ జెప్పి కార్యసానుకూలముం జేయించువారు. తిరువల్లిక్రీడి హిందూ హైస్కూలు నకుఁ గార్యదర్శులుగానుండిరి. విద్యావిషయమున విద్యార్థులకు వీరుచేయుచుండిన సహాయ మత్యధికము. పండితపక్షపాతి. చెన్నపురిభూస్వాముల సంఘమునకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. కావుననే సమస్త భూపాలురును వీరికిఁ బరిచయులైయుండిరి. జీవదయాపరులు. వీరి యింట రమారమి 10-12 గోవులుండెడివి. లేచినది మొదలు పరుండువఱకు వారికి గోసేవ ముఖ్యకృత్యము. ఒక్కదానిని విక్రయించువారుకారు. కొనినవాఁడు దానిని బాధించుననియుఁ దిన్నగా మే

పడనియు వారిభయము. జీవదయగలవారుకావుననే మద్రాసులో జంతుహింసానివారక సంఘపక్షమున వెలువడుచుండు నొక పత్రికలోని యాంధ్రభాగమునకు వీరు ప్రకాశకులుగానుండి తాము వ్యాసములు వ్రాయువారు. బంధుప్రియులు. స్నేహపాత్రులు అగుటచేతనే వీరి యరుగులమీఁదికి నిత్యమును, స్వతంత్రులు, నధికోన్నతోద్యోగులు ధనికులునగు వారెందఱో వచ్చివృత్తాంతపత్రికలను జదువుచు వారితోఁ గలసి యానందించి పోవుచుండువారు. వీరికొక్కతేఱ్ఱుఁడును, చెల్లెలును గలరు. మేనల్లుండ్రున్నారు. చాలకాలము క్రిందటనే కళత్రవిహీనమైనది. సంతానములేదు. వీరైనను 50 సంవత్సరములు దాటినవారుగాని వృద్ధులుగాదు. వీరి యకాలమరణ మన్నితరగతుల వారికిని శోకదాయకమైన దని చెప్పటకంటె నిపుడు విశేషించి వ్రాయఁజాలము. వీరిబంధువుల కాశ్వాసమును, వీరిమూత్తుకు శాంతియు శియఃపతి దయ చేయుఁగాక.

ఓమ్.

శుభమస్తు.

న ల కీ ర్తి కౌ ము దీ.

— వివేకీయః సర్గః —

శ్లో. అ థాత్తదూత్యో నిషధాధినాథః పురం విదర్భాధిపతేః ప్రవేదే
ముక్తాఫల సజ్జీచిత్రరథ్యాం శశీ ససక్షాగణా మివ ద్యామ్. ౧

ప్రతప్తకార్తస్వరవేత్తజాలాం మహేష్వనీలోపలహర్వమాలామ్
చంద్రాశ్చసాధాంతరలోలహోలాం విశాలచామీకరచంద్రిశాలామ్. ౨

సువర్ణహర్ష్యాగ్నిచరోడుచక్రాం అశ్వేన్యమాగ్నాయితజాలరంధ్రామ్
విచిత్రతన్నాశ్చితశక్రచాప నీకాశచామీకరతోరణాంతామ్. ౩

విచిత్రతన్నాభరణేన్యకాన్త ముఖంచ కాశ్చకమనీయశోభామ్
లసత్పతాకామలకాభిరామాం రామా మి వాశేషమనోభిరామామ్. ౪

త ప్రేన్యకాన్తోపలబద్ధకుడ్మ మేకత్ర నీలాశ్చనిబద్ధభిత్తి
అన్యత్ర తేజస్తిమిరాయమానం మహేష్వచాపద్యుతితోరణాంతామ్. ౫

చంద్రిశ్చనీలోపలశాతకుమ్భ స్తమ్భోల్లసత్ప్రతిమపుత్రికాభిః
సభాసమానం ధృతిదీపికాభి రైచ్చిష్ట సాన్తఃపురవేత్త రాజ్ఞః. ౬

రాజోర్జరాకేన్ద్రసమప్రకాశో మధ్యేసభం మధ్యగతాం సఖీనామ్
తత్రోడుమధ్యోజ్జ్వలభామధిద్యు దదర్శ ఛైమి మివరోహణీం సః. ౭

కచాతిబృన్తోల్లసడాస్యపద్మా మిన్దీవరాభాక్షియుగోడుదంతామ్
నాభ్యాంవాలోద్భవరోమరాజి లతాగ్రసౌవర్ణ్యఫల స్రవీం తామ్. ౮

బాలా మబాలేన్ద్రముఖం తదర్థఫాలాం తదస్తస్థలలాటికాంతామ్
కామస్య సాతౌ దివ రాజ్యలక్ష్మీం లక్ష్మీం నృపాభిప్రథనా మి వాన్యామ్. ౯

విధుం విధాతా విదధే కి మాస్య మస్యా సుమగ్రోక్థిత ముజ్జ్వలభామ్
ఆహ్లాదకత్వం మనస స్త్రిలోకీ లోకస్య యాయా త్తథమన్యథేదమ్. ౧౦

ప్రతిశ్రుతార్థాకరణే మహాఘ మాలోద్యు ఛైమి మభికోపి పశ్చాత్
అస్తర్హితో సా వశరీరి గీవ తా మి త్యవోచ ధీమతైలఛ్చైర్యః. ౧౧

సురేశకేనాశ హంతాశపాశినామామృతాశా ఆపి ముక్తదారాః
అత్యున్నతా నామభికా ధరిత్రీం ప్రాప్తా వదామః కిము తేద్య భాగ్యమ్.
ఏతే మహాన్త సురలోకనాథాః అద్యాశు నాథీభవితు తవోక్తాః
త ప్రోక మిష్టా త్వ మశీష్టలభ్యై వృణోష్య దేవోత్తమ మాన్తలాభే. ౧౩

ఇన్ద్రో వృణోషే. యది లోకనాథ మేష్య త్వమేన్ద్రో స్తేన దేవరత్నమ్
గుహాగురత్నాభ్యసృపాభిపుత్ర్యాపుత్రీ పయోధే రపి యాతృభావమ్.
సర్వాన్తరస్థం యది కాంక్షసేన్ద్రం పుత్రః కుమార సురసైన్యపాలః
భవిష్యసి త్వం సదృశీచ తాభ్యాం స్వాహాస్వధాభ్యా మతిదినకాన్తే.

దేవో వృణోషే. యది ధర్మరాజం భవిష్యత స్తే శ్వశురౌ దివాకృత్
సంస్థాన దేవీ భిషజౌ సురాణాం మత్తేభకుమ్భ స్థని దేవరౌ చ. ౧౪

ఆపావతి కామయ సే. యది త్వ మన్యోక్షి చన్ద్రాశ్చవినిర్జితేషు
సౌధేషు నీలోపలకుప్తమేషు విహార మేష్య స్యుజుపుష్పవత్సు. ౧౫

మృదూద్వళద్వాజశీతవాతపీతేష్టసంభోగపరిశ మేషు
కల్పన్రమాలాకలితేషు తేన సమం చ దేవోఽవసేషు నిత్యమ్. ౧౬

యః కశ్చి దేతేషు వృత స్త్వయా చేన్ద్రహేన్ద్రముఖ్యే వ్యమరేషు భ్రమి
పాతాశభూస్వర్గనివాసినీభ్య స్త్వ ముత్తమా భామిని సుస్థరీభ్యః. ౧౭

స్వస్సురీహావనభుక్ష్మికామ్యలావణ్యత స్త్వత్యమరీపురాభూః
స్వస్తాప్త్యురప్రేమసురీ భావా దాయుష్యతో వ్యత్యమరీ భవా ద్య. ౧౮

నికమ్యవాచం తదుదీరితౌ సా స్ఫుటాక్షరా సుస్థిరచిత్తవృత్తిః
అదృశ్యమాను మనసా విచిన్త్య కించి ద్బుభుత్సు స్తమువాచ భైమి. ౧౯

కం కామయే హం కమనీయయాప వత్స్యామి తం తే శశిశుభకీర్తిమ్
కోవా భవా స్తే వద వాక్పటుత్వే వాచస్పతి ర్వాగ పతంజలి ర్వా. ౨౦

తయేతి వృష్టోపి పునఃపున సు తానేవ దేవాన్ ప్రశశంస రాజా
కినోపి మచ్ఛుత్యతిథిం స్వవృత్తిం న త్వం పున స్సేతి జగాద భూయః.

ప్రశ్నా కృతా త్వద్విషయా మయేషా ప్రత్యుత్తరంతే మరగోచరంయత్
పృచ్ఛా మ్యహం త్వాం నవిరుద్ధవాదం వదామ్యుదన్తగ్రుణభోమదీయమ్

సదావిశుద్ధం చ కళాభిరామం సత్సజ్జలాభా దతిశోభమానమ్
రాజాన మాపుం విబుధం మదీయం చేతోభృశంకామయ తేహినాన్యమ్.

తాం శ్రిష్టవాచం స జగాద భూయః పాణిగ్రహ స్తే శశినో హ్యలభ్యః
 నరస్య ఖేలే మరకామితాయాః న్వాన్తః కురాజస్య యతాయుషస్సన్యత్.
 మనోనలం కామయతే మదీయ మితి బ్రువన్తిం స జగాద రాజా
 గృహ్లాసి పాణిం యచి-పావకస్య మనోరథో మే ఫలితోద్య జాతః. ౨౭
 వదన్త మేవం పునరాహ భేమీ మహేంద్రముఖ్యా మహితప్రభావాః
 సమోస్తుతేభ్యో జలవందితేభ్యో మత్ప్రాణనాశస్త్రం స చైరసేనః. ౨౮
 నిశమ్య త్తతః గదితం యువాయం హృష్టాచరణ్యోపి విశుద్ధబుద్ధిః
 విచిన్త్య కించి న్ననసా బభాషే భూయోసి భూమింద్రసుతాం స రాజా.
 నలోమితాయు ర్భితసమ్మ దేశలోకేష్వర స్తే మృతపా హ్యనుత్తయః
 అక్షయ్యసంపద్భుజులోకనాథా శ్చిన్త్యం త్వయై వాత్తహి తారతమ్యమ్.
 సలోపి నాలం నలినాక్ష... దేవేషు చైరం విరచయ్య యాతుమ్
 సౌఖ్యం వదస్వ త్వ మరాళకేశే సుఖే కుత సన్యి ద్బలవద్విరోధీ. ౩౦
 శాపం ప్రదాతుం చ విధాతు మేవం రాజ్య చ్యుతం భద్రస్సమస్తకృత్యమ్
 అలం భవేయుః కుపితా నలం శే శేషా మశక్యం వద క్తి త్రిలోక్యామ్.
 బ్రువన్త మేవం సభయాహ భేమీ భూయోసి రత్నస్య చ కాఞ్చరస్య
 శోభా నహ సన్యిన్భవి కాచమశ్యో ర్యోగస్త్ర భోభాం వదకిం తనోపి.
 పులోమపుత్రీ, మనుసూయా శక్రో న మానుషీ స్సాన్ధయితుం కిలార్హః
 ఆఘ్రాయ జాతీకుసుమం పడ-ఘ్ని రపేక్షతే కిం ను వదస్వ తుమ్భిమ్.
 ప్రతిక్షమాణాసు సదాపురస్సు న మానుషీ యాచితు మన్వ తీంద్రః
 మరద్భపూణ్ణే ష్వరవిద్బుధ్యే ష్విన్దిన్దిరో వాఞ్చతి కిం న దాగ్ధమ్. ౩౫
 గృహ్లాతి పాణిం స నలో నచే న్నే పూకేచ వారాం జ్వలితేనలే వా
 త్యత్యోమి పీత్వాపి విషం శరీరం స్పృశామి నాన్యం కృతసంవి దేషా.
 శ్చ త్వేతి వాచం తదుదీరితాం స స్సురేశ్వరాణా ముపసృత్య పార్శ్వమ్
 చకార తచ్ఛ్రుత్యతిథిం నలో థ యాథాతథం స్వస్రత్యభేమ్ముదన్తమ్.
 సురాః పునైవ శ్రుతభేమ్ముదన్తా దూతీముఖాత్రేథ నలాదపీఠం
 స్రుత్వా మతిం చక్ర రవాక్ష జాలా స్తద్యశ్చిన్తాన్తం కపటం విధాతుమ్.
 అథా ప్యనుక్షాప్య సురేశ్వరేణ నలాయ దేవాన్వనలప్రధానాః
 బహుపు రన్వోన్యకృతాత్త సంక్షాః నలీకృతాః సావకృతిభిః ప్రభావాత్. ౩౯

దేవస్థానావతభీచుపు త్రీ స్వయంనరాఖ్యక్షణవీక్షణోత్తాః
 విచిత్రరత్నాభరణోజ్జ్వలాగ్నా స్తతః సునవస్త్రాదృతదివ్యరూపాః. ౪౦
 భోగస్థమఃప్యజ్జ్వలమాభరత్నా భోగీశ్వరా వాసుకితక్షకాద్యాః
 భోగైశ్చ శ్చై ర్భోగవతీ సపత్నీం ప్రాపుః పురీం భీమమహీమఘోనః. ౪౧
 దీప్తిపాధినాథా బహుభభీచుపురీ మనేకద్విపయూకరథ్యామ్
 అసంఖ్యపాద్యజ్జ్వలనమేతా సుస్తూయమానా బహు వన్దిబృందైః. ౪౨
 నకేంద్రపుత్రా నలినాధవస్త్రా సుశ్రేయవాన శ్చతపత్రనేత్రాః
 నిజాక్షుర్జ్వలతపుష్పచాపాః పురీ మవాపు శ్చతతః సువంశ్యాః. ౪౩
 సంభూయ సశ్రేష్ఠీ తథా లిలోకీకోకేశ్వరా స్తతః సమగ్రనైన్యాః
 ఆసన్వతేయు ర్న యథా ధరిత్యాం తిలావిక్షిప్తా జనహోపరి ద్రాక్. ౪౪
 సమేయుషః స్వాంనగరీం సమస్తాం న్నకేంద్రపుత్రా నభిగమ్య భీమః
 సంపూజ్య రాజా శిబిశేషు పశ్చాత్ క్షణోపచారేషు నివేశ్య తుప్తః. ౪౫
 సభాం మస్తేమృసహస్రజాప్తాం రాజా ససభ్యై రనుగమ్యమానః
 విచిత్రరత్నస్థగిణాస్తరాశసావగ్ధవేదీం తతః అవివేశ. ౪౬
 స్వర్ణస్థలీసాంధ్యపయోదరమ్యే నవాధికాభోజ్జ్వలరత్నతాతే
 ప్రధానవర్గగ్రహమల్లలే సా రాజా సభావిష్టుపదే రరాజ. ౪౭
 రాజా సభామధ్యగత స్తతోఘోషాంబుజీలాని వదే దమీషాం
 సమాగతానాం చరితాని చేహ కోద్యోతి చింతాకులవృత్తి... ౪౮
 సత్తా విధాత్తాచ్యుతముఖ్యదేవా సుమేయుషః కుశ్లేన మేకధైర
 నాథాంప్రిలోక్యా శ్చతసో విలోక్య వాగ్దేవతా మిత్యననం స్తదానీమ్. ౪౯
 వాస్తా మిమాం వాణి శృణుష్య మామా భీమాత్తజా భూ దగరాజకన్యా
 హరో నలః పాపహరాభిధానో లోకేశ్వరో భూతికృతాజ్గరాగః. ౫౦
 స్వయంనరార్థం విహితోద్యమేన పిత్రా తదీయేన జగత్సధీశాః
 ప్రాప్తాః కృతాహూతయ ఇంద్రముఖ్యా సురానకేంద్రాశ్చ పురీం ఫణేంద్రాః.
 యా హ్యద్య దేవి త్వ మితోధరిత్రీం కులాని శీలా న్యభిధాతు మేషామ్
 రాజ్ఞాం చరిత్రాణిచ రాజపుత్రైః స్వశ్రేయసే స్యాధి మహాత్మకంసా. ౫౧
 సంవర్ణరాజ్ఞ సుముపాగతాం స్తా న్నలేన భైమిం సహసంఘటయ్య
 నిర్వర్ణ్య కళ్యాణమహం మహాన్తం స్వభర్తృపార్శ్వంపునరా శ్చుపైహి.

తతః కణాదాక్షపదస్య తేతవిద్యారదాభిద్యయవీపితాశా

శ్రుత్యైర్వైర్వనిజాక్షియుక్తా మునీతవ్యాకరణస్ఫురద్యాక్. ౫౪

సక్తతసాహిత్యలసస్త్తు చోచ్చా శయియయోన్మేయనశ్చియాంతా

సాంభ్యోరుయుక్తద్వయవాదపాదా మధ్యేసభం సా వతతార బాలా. ౫౫

స్వకాన్తిపూరప్రసరప్రకాశదిక్ష్పకనాశాం ధృతస్థవేదామ్

సభాస్తరజ్యోతిన్నితమృహాసాం స్వస్థిక్షవాళాయతకన్తనాకామ్. ౫౬

గృహీతసావర్ణవిచిత్రత్వస్య భావద్యోతితపానుకాంతామ్

విస్మయే వీక్ష్య విభు సుభాస్తస్సూసూతస్థల్పలతాయమానామ్. ౫౭

స్థిత్యా ముహూర్తా తదనస్థయాసా పురస్ఫురచ్ఛాన్తి మమూ విలోక్య

త్వ మాగతా సేహ కుదోద్య మాతః పవిత్రేతా మస్యసా మి త్యువాచ.

స్వాధ్యాత్మతాజ్ఞ మపహాతు మశక్య మీశం

ముక్త్య కథంచన శివాసి కి మాగ తేహ

పత్యుర్ముఖాబ్జగణసంచరణచ్ఛలేన

త్వం నిర్గతా భువ మితోద్య సరస్వతీ (వా.) ౫౮

త్వ మధ్విలా వా స విహాయ విష్ణుం సాస్తాసి భూలోకవిలోకప్రోక్షా

ఉతాగతా కింను మదీయభాగ్యలక్ష్మీ స్థితః పూరయితు మమత్వమ్. ౬౦

సా శారదా శారదచంద్రిచ్చాకా స్థితా శుభరాభా విశదాం విభోస్సభామ్

ప్రకృర్వతీ భూపతి మి త్యువాచ ప్రసన్న మి త్యాన్తనిష్ఠప్రలోచనమ్. ౬౧

రాజః పద్మభవాదిసర్వభుధై సు ప్రాకృతా ప్రేషితా

నామ్నా హం చతురాస్యహంసవరణా దేవాజ్ఞనాస్త్వాగతా

భూత్వా త్వన్మహితు సుఖీచ వరణే రాక్షాం స రానా మహం

వంశాని ప్రథితాని కీలచరితా న్యావర్ణయామి ప్రభో. ౬౨

మూర్తా థ సా తద్గృహదేవ తేవ వాణ్యేవ మాభ్యాయ కథే గృహీత్వా

భైమిం నిశాంతాస్తర మావివేశ వధూషు వధోహి వసన్తి లోకే. ౬౩

భైమిం తతో జీవసువ శ్చరన్త్య సావర్ణవేద్యంతరత్వపీతే

నివేశ్య తాం చమ్పకశైలపాత్రం పురో నిధాయ శిష మేవ మూచుర

అనేకరత్నాకరమేఖలా త్వం తం సప్తరత్నాకరమేఖలాయాః

పతిం పతిం ప్రాప్నుహి పార్వతీన శివం శివం స్యాదుషుపార్థభాలే. ౬౪

వళక్షసిద్ధార్థకమిశ్రదూర్వాయవాఙ్మరైస్సార్థ మమూ శ్చిరంట్యః
నిచిక్షిపు స్తైల ముపాత్తిభాణకౌత్సేయకాయాః శిరసి ప్రహృష్టాః. ౬౬
లో ధపిష్టపరిమాణతజైలా మజ్జరాగపరిలిప్తనిజాక్వామ్ .

...వినిన్య రథ మజ్జనగేహం యోషిత స్సుచదనా స్సుహతూర్యమ్.

తాం రత్తపీఠే వినివేశ్య తత్తథైమిం చలత్తుస్థలచుడ్డతాస్యః

నార్యః కరావస్తతశాతకుమ్భకుమ్భస్థతోయైః స్పృషయాంబభూవుః. ౬౮

సఖ్య స్తతః క్షేమనివాసిని తాం సావన్లపీఠే వినివేశ్య భేమిమ్

విభూషణై స్థాపితరత్నదీప్తి విభూషయాంచర రలం ప్రగల్భాః. ౬౯

సఖ్యా కయాది త్పృథమం ప్రయత్నాన్ ప్రాజ్ఞకల్పే మృగనాభిక్షైః

భూదమ్భకామక్రణతాన్తరస్థలీముఖోభూ త్తైలక స్తదాస్యే. ౭౦

స్వకాయకణ్డూత్యపనోదనాయ ప్రాక్షస్సుర శైట్యకక్షేతకాళిః

భోగస్థరాత్నాయితపుష్పమాలా విభాతివేణ భుజగీవ భ్రూయః. ౭౧

నాసావిభూషార్పితవక్రిహీర బాలేన్ద్రనూన్తక్షికరక్షశుక్రా

వళిత్రయా దక్షిణినోదనోత్థా త్సా ముష్టిచుఢ్యేతి బహువ బుద్ధా. ౭౨

తస్మానా మ శిశుప్తిమాటనపరిక్రాన్తి వసుప్తే ననా

రత్నం యానకదమ్భతో మశిలస్త్తభీరనాదచ్చలాత్

క్రొశన్తి చ విలోక్య భిన్నహృదయా ధాన్తి సఖాంశూన్తర

శ్రీగన్ధమపల్లవా నభినవా నగ్రే స్పృశాతీన హి. ౭౩

భృంగానవాప్తిప్రతిపన్నభేదా కృత్వాననే గన్ధఫలీ తపోలమ్

తన్నాసికాభూ దనుసూతగన్ధా స్వపార్శ్వనేత్రీకృతభృశసేవ్యా. ౭౪

స్నాతా ఘోరభ పరిముక్తపయోభి రాన్తి

కౌశేయకాశకుసుమా లసదాస్యపద్మా

ఆముక్తమాక్షిక విభూషణసస్యపూన్యా

భాతీవ భీనుతనయా శరదుర్య కేయమ్. ౭౫

లలంకృతా స్వ్వవిభూషణై రలం రత్నోన్మీలద్భిః నిజగాన్త్రీకోభిజైః

విన్లో ర్జగన్తోహసవేషధారిణో మూర్తి ర్ద్వితీ యేవ రరాజ భీమజా. ౭౬

వనోన్వో జీవసువః ప్రభుల్లనయనా వృన్ధా శ్చిరంట్య శ్చుభాః

భైమిం పాణియుగేన నన్తితపదాం మన్దాక్షనమ్రాసనామ్

ఉత్థాప్య ప్రమదప్రపూర్ణమనసో మూర్ఛన్యుసా ఘాయ తాం
కల్యాణం సముపైహి సాంప్రత మితి ప్రోచు శ్శుభాస్వాశిషః. 22

తథాఘోష రేభ్యో బహుభ్యశ్చ భిమోఽనురేభ్యోమహద్భ్యోనను స్త్రోత్యనీత్య
సకాశే లసత్కృతనీకాశకాంతిం ఘనానీలవేణీ నవస్తేభ వాచామ్. 23

సా మస్మస్మితతద్దేతాతివిశదజ్యోతాన్నస్ఫురిచ్ఛారదా
భైమిం శారదపుష్కరికనదనా విస్త్రేఘవాక్పారదామ్
తా నూచే శిరసాభివాదనపదాం మస్మస్మితాం శారదా
బాలే త్వా మభియాతు సర్వజాతీసామ్రాజ్యలక్ష్మీ స్వయం. 24

ఇతి శ్రీనలకీర్తికాముద్యాగే లక్ష్మపదలాఙ్ఘనే అగస్త్యశ్రితో మహా
కావ్యే ద్వితీయః స్కంధః.

చతుర్థః స్కంధః

సౌమ్యో నైవ మితే ష్యభిలేఖా జేషు సుశేషా భూపేషాచ పన్నగేషు
సలో ప్యువాస శ్వశురాలయే సో మాసం నవోథాం స్వవశం నిదీషుః. 1
తత శ్శుభామితా దివసే సదారి. ప్రస్థాపితో సో శ్వశురేణ రాజం
పద్యా శ్రీరాత్రిం వసంతే సప్తైవ క్రమేణ కళ్యాణపురీ మగా త్స్వామ్.
అశీతవేదా సలచాజధాన్యాం ద్విజా ఉతి శ్యానుజలభవన్తాః
స్వస్థా మహీష్ఠా అపి భాన్త కల్పప్రసూయమానాస్వననీపకానామ్. 3
సూక్ష్మ త్రిదై రుత్తిమవంశజాతైః పూర్ణా పరస్రాణ దిరక్షుభిః పూః
స్రాణా నిమిషాపి నిజా స్థహద్భి క్కీలిం ప్రపన్నే ష్యభయప్రదై శ్చ. 4
వైశ్యా విపణ్యాపిత్తచిత్తిరత్నప్రభాసముద్గోతితభానుభాసః
సహస్ర భానుం బహుచిత్రభానుం కుర్వన్తి పుర్యాం నిషధేశ్వరస్య. 5
కళ్యాణపుర్యుత్తమధర్మముఖ్య త్రినగశుక్రాపణతత్పరై ర్వా
పూర్ణా కులంచారరక్షై ర్మహద్భిః శియా సహభూవ్యవతైర్వౌషాఙ్గైః
యత్ర ధ్వజానాం పటమారుతేన శీతేన సాధా సముచ్చితానామ్
అధ్వశ్రమా హేళిహయా వినేతుం శ్రాంతాః క్షణం తత్ర హి విశ్రమన్తి.
ప్రాప్య క్షణం స్ఫటికహర్ష్యమాలాం భూత్వేన్ద్రగౌరా హరిదశ్వవాహః
సీలోపలాసజ్జతసాధభాజః ప్రాపుః పున ర్యత్ర నిజాగ్గకాన్తిమ్. 6

నీలాశ్వసానితదీప్తి కాసు కన్ధరసీలోత్పలవారిజానామ్
 సావర్ణ్యభాజాం మకరందగన్ధ మామ్రూయ జానన్తి హి యత్ర భృగోః. ౯
 సాధాగ్రసుస్థాః శశభృష్మణీనాం విభూ స్వన క్షేన్ద్రసమం విభాతుమ్
 యత్రాజ్ఞనాస్తత్పరభాగతోత్థా కుర్వన్తి కస్తూరికాయా కశశ్చమ్. ౧౦
 యతేస్సేవాతాయనంద్రమగ్నా గ్నిచ్ఛక్ శశీ నిత్య మభూ శ్శశిశ్చ
 తత్రస్థదీపాగ్రిమషీషీలమభ్యో సపశ్చ న్న శశా న్న చైణాత్. ౧౧
 ఆజ్ఞానభాకాస్ఫుటికీసాధశుభ్రభానా మహత్యాః కపటా న్నలస్య
 పురీ సురాణాం సగరీం గరీయ స్యలం హస్తేన విభాతి యోర్వాప్యమ్. ౧౨
 వసోవీసారాభ్యశికా శ్రీ మా యా సుశేష్టజై ర్భూమిసురై రుపేతా
 చలత్పణాకాపటపాణినా ద్వాం కిన్యాణ్ము ర్యాహ్వయతే స్త యోధ్యమ్
 ఖయస్థచక్రప్రతిబిమ్బితోషగతోచ్ఛక్తస్వరసరసాలా
 యా పూ ర్షుల స్వోన్మలప్రామహత్వా రసాతలేలాద్యగతీవ కేజే. ౧౩
 కైవల్యే స్వకీయై శ్వశురార్పిన్తి శ్చ పదాతివాజీభశతాజ్ఞపూజైః
 అతీతస శ్రోత్ర రభివన్ద్యసాంనో నలో వికత్తా సగరీం స్మయైశ్చ. ౧౪
 తా మిన్ద్రతుం మజ్జాన మన్దక్ష్మణ త్యక్తవ త్తైవోన్మతసర్వభలః
 అభ్రేషు సాదామనికా క్షవాశు హస్త్యేషు చక్రుః పద మాయతాత్మ్యః
 కాచిన్ద్ర గాక్షే నయసం పురస్తా ద్వామేతరం సుభ్రమ తోంజనాక్షిమ్
 విభాయ తద్విచ్ఛతవామనేత్రా జగామ వాతాయనసన్నికిర్నిమ్. ౧౫
 మాం రమా త్తాచి దలం న్రజన్తి తమాలపత్రం మృగనాభిక్లప్తమ్
 చకారపున్ద్రప్రతిబిమ్బితాస్యే పాణ్యర్పితే దర్పణ ఏన బాలా. ౧౬
 ప్రసాధికా మప్రతిపాల్య కాచి త్పాటీర పక్షాశ్చేతసాదపద్మా
 జతుద్రవేణాచితాజ్ఞరాదా వినిర్యయా సుభ్రమతో మ్ముజాక్షీ. ౧౭
 స్నాతోక్షితామృణానితముర్తి స్తతైవ కాచి త్సరసః ప్రయన్తి
 స్వేదామ్బుబిన్దుచ్ఛురీతేవ కేజే సందర్శనా త్రాప్తపరిణేతు రస్య. ౧౮
 పథి న్రజన్త్యా త్వరయా కయాచిన్ద్రతి ప్రకమ్పిత శ్శిఖకేశపాశః
 అగ్రాహి తద్దర్శనజోత్తియా ద్రా గ్బద్ధం కృతానాదరయా కరేణ. ౧౯
 రయా ద్గతే రిష్టశగనీవివాసః కాచి ద్ద్రు హీత్వా నిబిడం కరేణ .
 అహ్నయ వాతాయనమార్గ మన్యా జగామ తద్దర్శనజాతహర్షా. ౨౦

(52) వచననైషధము- గ్రం. సం. 263.

ఇది దాక్షిణాత్యండు ప్రాసినవచనము. దక్షిణదేశమునం దున్నయాంధ్రుడే కావచ్చును. భాష గ్రామ్యము గా నున్నది. కథ కేవలభారతములోనిదే కాదు. నైషధకథకూడఁ గొంత చేర్చినాఁడు; అటవనైషధకథ కూడఁ జేరియున్నదేమో యన్నట్లున్నది. గ్రంథము పెద్దదియే కాని సంపూర్ణముగాదు. ఉన్న దున్నట్లు కొంతభాగము చూపఁబడును.

“అదిన్ని మీరున్ను కూడి వుండేటప్పుడు అది చెప్పగా మీకు సకలమున్ను తెలియపోసుంన్నది. ఓనశమహారాజా! మీరు శీఘ్రముగా పోతే దానికి ప్రాణము నిలుచును, ల్యాకపోతే నిలువచాలదు కాబట్టి అతిశీఘ్రముగా మీరు పొండని చెప్పి ఆనశమహారాజు దగ్గర వుత్తరపు తీసుకొని ఆలంసము తనకూటముతో కూడా యెగరి ఆకాశమాగణముగా పోయి బ్రహ్మయొక్క మానస సరస్సులో పోయి చేరెను వింట్టిరా ధన్యనందనా! అవతల ఆనశమహారాజు అంసను అంప్పించివేసి మన్మథుని కోపించుకొని విరహతాపము తాళజాలక అలిసి క్రిందపడి నిద్రపోయేటప్పుడు మన్మదుడు వచ్చి తంన్ను దమయంతిలో కూడా చేరుకొన్నట్లుగా స్వప్నంకని లేచి కలగనినామని లేచి చూచి వఖరితోనున్న మూటాడగ నే మన్మథబాణములు చురుకు చురుకుమని నాటేట్టందుచేతను నిండ్లావ్యాకులముతో- అంన్నమూ హరినిద్ర ల్యాకనే హరికీర్తనము చేసుకొనుచున్న వఖక్షణం వఖయుగముగా కాలం దొబ్బుకొని సశమహారాజు వుండెను...”

“నోయి ఋషులార నేను నాపురుషుడున్న నాబిడ్యలున్ను కూడుకొని వుండేదానికి యెన్నిదినాలు చెల్లు నని అడుగగ మనీశ్వరులు యోచన చేశి అంతా దమయంతి యింకా మూడుసంవత్సరములు పోయినవెనుక నీవున్న నీపురుషుడున్న నీబిడ్యలున్ను చేరివుండ్తురు. అప్పుడు మేము చెప్పినమాటను నీవు తలచుకొపోసునావు” ఈవాక్యములు కడపటనున్నవి తరువాతకథ లేదు. 79 పుటలు- కవిపేరు తెలియదు.

(53) తపతీసంహరణోపాఖ్యానము- గ్రం. సం. 292.

పద్యకావ్యము- కొట్ట నరసింహకవివరచితము. చతుర్థాశ్వాసము చివర గద్య మి. ట్లున్నది.

“ఇది శ్రీనరసింహవర ప్రసాదలబ్ధవాగ్విచిత్ర క శికసగోత్రపవిత్ర

కొట్ట నారాయణార్యపుత్ర నయగుణవిధేయ నరసింహనామధేయ ప్రణీతం
బైన సంవరణోపాఖ్యానం బను మహా ప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.”

అద్దంకి గంగాధరకవికృత తపతీసంవరణోపాఖ్యాన మొక్కటి కాకి
నాడ సుజనరంజనీముద్రాక్షర శాలలో నచ్చువడినది గలదు. ఇందు నడుమనడు
మఁ గొన్ని పత్రములు లేవు. ప్రారంభము కి నఁబడదు. కవిత్వము ‘సరసమైన
ది. ఉన్న పత్రములు వరుసగా లేవు. కొంత భాగము శిథిలమైనది. కొన్ని షడ్వ
ములు మచ్చుచూపఁబడును.

ను. మధురంబై యతిశీతమై విమలమై మందానిలాలోలమై
సుధతో సాటువయై మనోహరమునై శుద్ధంబునై యొప్పు నీ
పథిక వ్రాతవిదాహతాపహరణప్రావీణ్యతోయంబు త్వ
ద్విధమెవ్వారు నుతింపనోపుదురు కావేరీ నదీరత్నమా.

చ. ఖరకరధాటికి న్వేఱచి కాదె హిమంబు కురంగలాంఛనా
గురుకుచశైలమర్గములఁ గూపముల స్త్రీత్రాచునీడలఁ
శరణము నొందె నట్టియెడ సంతయమైనఁ దుపారవేశలం
దరయఁగ నందు వేడి మెనయ. బనియేమి జగత్ప్రసిద్ధిగఁ.

మ. హితునిం గన్గొని పల్లె నాపురికి నీవేతెంచి యిక్ష్వర్యమున్
మతిదోప స్రుచిమంతుతోఁ దెలిపి హేమంబు ల్పుచ్చేలంబులు
న్వితత శ్రీయుత రత్నభూషణములు నివ్యభూత తత్తత్త్రియో
చితవస్తూత్తర మిచ్చి పంపు మని పంచె గౌతుకావాపుఁడై.

క. యమునానది పుణ్యనికా, యమునా నది యింపెసంగె సంభోనిధి సం
భ్రమదా భ్రమదాపహవి, భ్రమదారితదురితదావపావక యగుచుక

ఉ. అంతఁ బురంబు వెల్పడి నిరంతరభూసురకోటి సంతతా
క్రాంతము రాజమార్గపరికల్పితభూరితరాన్నసత్రశు
ద్ధాంతము వేదశాస్త్రనిజతత్త్వనిశాంతము చోళమంజుల
ప్రాంతము సహ్యాజాసలిలభావుకవంతముఁ గాంచె వేడుకక.

(54) ప్రపన్నజనచింతామఃశి. గ్రం. సం. 331.

ఇది యొక షడ్వకావ్యము- కవిపేరు తెలియఁజేయు భాగము లేదు.
ఇందు పరబ్రహ్మలక్షణ వినిర్ణయ ప్రకరణము, పూర్ణాచార్యావతారప్రకర
ణము, సంప్రదాయ రత్నాకరప్రకరణము నని కొన్ని భాగములు గలవు-

- విశిష్టాద్వైతమతసంఘ, దాయము తెల్పఁబడినది. కవిత్వము సాగసైనది గాదు. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున 50, 60, 80 పద్యములు గలవు. అన్నియుఁ గందములే.
- క. కదలక నిలిచినవారికిఁ, గొద వేమియు లేదు శౌరి కొనసాగించున్
మదిలోఁ దలఁచిన కోర్కెలు, తుదముట్టఁగఁ జేయునతఁడు తోడసింపన్
- క. ఎఱిఁగించెద బరవస్తును, దిరుమలయు దవతరించె దిరుమలపతిచేఁ
బెరుఁగును సాదము నందిన, పెరియగు గోవిందులకును బెరియస్తుకునూ.
- క. కూడారగించె దిరువడి, తోడను సహభోజనంబు దొలఁగక శబరిన్
జాడలు యెన్నక యామెచె, వేడుకతో నారగించె విష్ణుఁడు ప్రీతిన్
- క. పరవస్తుగు రంగేశులు, చరణద్వయ మైనవారు శత వైరులు త
చ్చరణులు యతిరాజులు త, చ్చరణులుపరయోగివారిచరణులుజియ్యరూ.
- క. ఉండఁదగుచోటు గురునరు, నండను నెపుడుండఁ దగును నది మే లదిలే
కుండిన హరిసన్నిధిలో, నుండుట గుణ మితరచోట్ల నుండఁగఁ జెప్పరూ.
- క. తనుబాధితురు రాజులు, ధన మిచ్చుని దొంగవాంఛ దాయాదులు స్త్రీ
జనములు మందులు పెట్టెడు, రసయము కామాదిలోభ మైనది ధనమూ.
- కడపట కులశేఖరాశ్వారుల ముకుందమాలయు, అష్టశ్లోకియుఁ మొద
లగునవి గలవు.

(55) చాటుధారాపద్యములు

- ఈపద్యములు గ్రం. సా. 2531 భాగవతములో ౨౨వ పత్రము తరువా
యిని శ్రీమదస్తోత్రదుభ్యోనమః అని యొకపత్రములో వ్రాయఁబడియున్నవి.
గ్రంథభాగములోఁ గలసిపోయినవే గాని కొత్తగాఁ జేర్చినవి కావు.
- సీ. “శ్రీకరకవిభటాశ్రితజనావళులకు విరివిగా సిరులూరు వెల్లటారు
తాంబూలకదలికాజంబీరతతులచే విట్టవీఁగుచుఁ గేరు వెల్లటారు
ద్విజరాజవిల్పార్చ ద్విసజనవ్రజమునకు వేల్పుగి డ్దనమీలు వెల్లటారు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబుల వేడుకల్చేకూరు వెల్లటారు
అట్టి వెల్లటారు కథిపతులైనట్టి, కమలకాళిపతుల గరుడవృషభ
గమనులను పినాకఘనశార్ఙ్గహస్తుల, శూలికేశవులను జూలఁ దలఁతు.
- క. పురుషోత్తమ లక్ష్మీపతి, నరసింహుని వామదేవ సంస్తుత్యహరీ
నరసఖ శౌరి జనార్దన, గరుడగమన పాండురంగ కలుషవిభంగా.

- క. శ్రీచూనినీమనోహర, దామోదర వాసుదేవ దశరథతనయా
కామితఫలదాయక ని, నేమిమము విమతించు బిజనవేములచెన్నా.
- క. వర్ణించెద హరిభక్తిని, బ్రాహ్మించెద నీమదివ్యపాదాబ్జంబుల్
కర్తయు నీవని సతతముఁ, స్త్రీంచెద వెల్లటూరి కేశవమూర్తి.
- క. కమలాపుని శిష్యుడవై, కమలాపుని వంశ్యుడైన ఘనునకు సీతా
ప్రమద సుఖం బెఱిఁగింపవె, యమడాలనొ వెలసినట్టి యంజనితనయా.
- గీ. దహనమిత్రపుత్ర తపననందనమిత్ర, శక్తరీపులఁ బట్టి విక్రమమున
భంగపఱిచినట్టి బలవంతుడవు నీవ, యమదవాళ్యమండు నాంజనేయ.
- క. కోటిమదనసాందర్య ని, శాటభయద శూలహస్తశార్ఙ్గధరసఖా
పాటించి నిన్నుఁ బొగడెదఁ, దాటిపరితి రామలింగ ధవళశుభాంగా.
- క. కంతుని జనక మురాంతక, శాంతహృదయ తావకాంఘ్రి జలజంబులు నే
సంతతమును మదిలోపలఁ, జింతించెదఁ దాటిపర్తి చింతలరాయా.
- శ్లో. వ్యాసం వసిష్ఠనస్తారం శక్తేఃప్రాత్ర మకల్మషమ్
పరాశరాన్తజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్.
- శ్లో. మునిం స్నిగ్ధాంబుదాభాసం వేదవ్యాస మకల్మషమ్
వేదావాసం సరస్వత్యా వాసం వ్యాసం నమామ్యహమ్.
- శ్రీవేదవ్యాసభగవాన్ నారాయణాయనమః
- శ్లో. శస్త్రవిద్యాపయఃపూర వస్థితచ్ఛాత్రబాలకమ్
రాగయోగసుధాతాక్ష్య సుబ్రహ్మణ్యగురుంభజే.
- క. విద్యవ్రజకంఠీరవుఁ, డదైవితవిచారి వల్లతాధికగుణసం
పద్విభవమతోద్ధరుఁ డ, స్తద్వరగురు సుబ్బయోగిమండను గొలుతున్.
- శ్రీమదస్తద్గురుభ్యోనమః"- అనికలవు.

(56) పృథుచరిత్రము- గ్రం. సం. 531.

ఈప్రబంధ మెన్నియాశ్వాసములదో కాని పరిషద్గ్రంథాలయములో
నున్నది యసంపూర్ణగ్రంథము- తృతీయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును జ
తుర్థాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును మాత్రము కలవు. తృతీయాశ్వాసాం
తగద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీమత్పంచాక్షరీపంచదశాక్షరీమంత్రప్రసాదాసాదితైకసంఘా
గ్రహణవ్యకావ్యవిద్యావధాన పట్టహస్తసలప్రధానప్రధాన హరితహరితస

గోత్రపవిత్ర చరిత్రప్రభట్ట పట్టమట్టపోతనామాత్యపాత్ర పెద్దనామాత్య పుత్ర సారసారస్వతవిభ్రాజి సరస్వతీసోమయాజిప్రణీతం జైనకృతుచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునందు తృతీయాశ్వాసము-

క. శ్రీమద్గంగాజాతీ, హైమవతీభానుమితమహాత్మ్యగుణమయ

త్యామితమూర్త్యనుషంగా, ప్రేమావితశిఖితురంగ భీమయలింగా !

ఇది చతుర్థాశ్వాసాదిపద్యము. కృతి భీమలింగేశ్వరస్వామి కీయఁబడినది. ఈకవి గోదావరీమండలములోనివాఁడనుకొనవచ్చును. కృతిద్రాక్షారామభీమలింగమున కిచ్చుటయుఁ దత్సమీపముననే వెలువలపల్లిగో పట్టమట్టవా రుండుటయుదానికిఁ గారణము. పట్టమట్ట సోమనాథకవి యనునతఁడు శ్లాఘదపురాణములోని సూతసంగీతను చెప్పిఁగించి బిక్ష్వవోల్లిప్రభు వగుకామారెడ్డి కంకితముచేసెను. సోమనాథకవియు సోమయాజియు జ్ఞాతులే యని లోఁచుచున్నది. సూతసంహితను గృతినొందిన కామారెడ్డి షట్పక్రవర్తిచరిత్రమును రచించిన మల్లారెడ్డియన్న. ఈమల్లారెడ్డియే శివధర్మోత్తరమనుగ్రంథమును రచించి తనయన్న కామారెడ్డికిఁ గృతియిచ్చెను. కామారెడ్డికాలము కవులచరిత్రమునకుఁ జెలియలేదట. మల్లారెడ్డి ఇబ్రాహింకాలముగోనివాఁడనియు ౧౫౫౦-౧౫౮౦ సం॥ లో నుండుననియు నిర్ణయించి యే యున్నది. కావున కాలనిర్ణయములోఁ జిక్కులేదు. బిక్ష్వవోలును గోదావరిజిల్లాలోని బిక్ష్వోలని కవులచరిత్ర మనుకొనుచున్నది. రాజమహేంద్రవరమును బాలించిన వీరభద్రరెడ్డి మొదలైన రెడ్లసంబంధుఁ డనిలోఁచుచున్నదనుచున్నది. అది నిజా రాజ్యముగోని సిద్ధరామేశ్వరక్షేత్రమునకుఁ జేరిన బిక్ష్వవోలు గాని యీ బిక్ష్వోలు గాదు. దోమకొండసంస్థానాధీశ కామినేని వంశసంభూత రాజామల్లారెడ్డికవిప్రణీత శివధర్మోత్తరము పీఠికఁ జదివినఁ దేటపడును. దానిని శ్రీరాజా మహారణగిరవంత్ బహద్దరుగారు దోమకొండ సంస్థానాధిపు లచ్చువేయించి ప్రకటించిరి. మల్లారెడ్డి షట్పక్రవర్తిచరిత్రను రచించినప్పిమ్ము రచించిన దగుటచే శివధర్మోత్తరము విషయమును బలువురు తెలిసికొనుటకు వలనుపడలేదు.

సరస్వతీసోమయాజి గోత్రస్మాత్రాదులు పైగద్యమువలననే స్పష్టమగుచున్నవి. కవిత్వము రసవంతమైనది. చూడుడు-

మ. అనలం బున్నది నీమమండలములో నవ్వేడి లేకున్న నీ
 తనుమధ్యంబున లాంచనచ్ఛలమునం దదధామ ముప్పొంగునో
 జనితామానసదేహదుస్సహతరజ్వాలాశిఖావైఖరుల్
 గనునో నీయమృతస్వరూపకరముల్ కాకోలకంఠాకృతుల్.

ఉ. ఏమని దూఱుదాన జగదీశ్వర నిన్ను సముద్రనేమిమ
 ఘామినిగా మహాఘనులఁ గన్నదిగా కమలాసపత్నిగా
 పోముని మూర్తిగా యనక చూచెద వాగ్రహదృష్టి నయ్యయో
 కామునితల్లిఁ జెప్పెడిదిగాక నృపాలుర నేల చెప్పఁగన్.

ఉ. అత్త సుధాస్థిపుత్రికిని నాయమకోడలికొమ్మ శారదా
 మత్తచకోరనేత్రికిని మైత్రియ కాని విరోధ మెయ్యెడన్
 హత్తగఁ జేయఁ డీధరకు నాదిమభూపతి ప్రజ్ఞ యెట్టిదో
 చిత్తజమిత్రశత్రులకుఁ జేయు మహత్తరమిత్రభావముల్.

ఉ. సారసజీవనంబులను సర్వజగజ్జనజీవనంబులన్
 నీరసతీవ్రధామములఁ నిష్కరతం దపియింపఁజేయఁగా
 సారసబంధుశబ్దమును సర్వజగజ్జనబంధుశబ్దమున్
 సూరున కింకఁ జెల్ల దనఁ జొచ్చిరి వేసవి నెల్లవారలున్.

ఈవృథుచరిత్రము సంపూర్ణప్రతి యున్నవారు పరిషత్తునకుఁ బ్రతి
 వ్రాసికొనుట కొక్కసారి పంపఁగోరెదము.

(57) ముక్తిచింతామణి- గ్రం. సం. 539.

ఇది యొక్కవేదాంతపద్యగ్రంథము. మూఁడాశ్వాసములు. కవి అండ
 లూరి మల్లికార్జునకవి- గద్యము. “ఇది శ్రీమదఖిల విద్యార్థిజేగీయమాన
 నరసకవితావిచిత్రాండలూరి శరభనార్యపుత్ర సమధిగతవీరకైవాచారవిధాన
 మల్లికార్జునాభిదానప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యనువేదాంతప్రబంధంబు
 నందు రాజయోగనిరూపణం బన్నది సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము.”

ఈగ్రంథమును సృష్టికరణకులజుడును ముఖికాశీపతిపృథ్వీమండలరమ
 ణలభివిభవుఁడు నగు కృష్ణమూర్తి కంకిత మిచ్చెను. ముఖికాశీపతిపృథ్వీరమ
 ణుఁడు శృంగవరపుకోటప్రభువు. శృంగవరపుకోట విశాఖపట్టణమండలము
 లో నున్నది. ఈకృష్ణమూర్తి, పాత్రుని కృష్ణమూర్తి కావచ్చును. గ్రంథ
 ప్రారంభము:—

ఉ. శ్రీకుచకుంకుమః బెదను జెందఁగ జెందమునందుఁ జెందున
స్తోకదయారసంబు పయిదోచె ననం దగుభక్తలోక ర
క్షాకరుఁ డిందిరాధరుఁడు శాశ్వతవైభవలక్ష్మి నిచ్చి సు
శ్లోకుని గృష్ణమంత్ర సతిశోభనదృష్టిఁ గృతార్థుఁ జేయుతఁ.

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా- అని- కృత్యాదిపద్యములు విడు
వఁబడినవి. ప్రథమాశ్వాసాంతమునందు-

చ. అతిబలభీమ సృష్టికరణాస్వయవారిధిసోమ కీర్తి గుం
భితకకుబంత బంధుకవిమిత్రవనాంత వనాబు సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ పుణ్యవినిర్జితశాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసమధైర్య కాశిపతిరాజహితా దృశకార్యధీమణి.
ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్రా ! అను మొదలగునవి కలవు.

క. శ్రీముఖకాశీపతిపు, ధీమండలరమణలబ్ధవిభవైశ్వరోవ్
ద్రాముఖనీపంకజనీ, స్వామిస్మృతీకృష్ణమంత్ర సామంతగుణి.

ఇది ద్వితీయాశ్వాసాదిపద్యము. ఆశ్వాసాంతపద్యములు లేవు.

తృతీయాశ్వాసాదినిగూడ “శ్రీముఖకాశీపతి” యనుపద్యమే కలదు.

తృతీయాశ్వాసాంతపద్యములును లేవు. కవిత్యము మచ్చుచూడుడు.

గీ. అన్యసాధనంబు లన్నిటికన్నను, బోధనంబు మోక్షసాధనంబు
పాకమునకు వహింపగిది నీజ్ఞానంబు, గిలుగకున్న ముక్తిగలుగ దనఘ.

చ. పెలుచ ఘటాదులందుఁ బ్రతిబింబితమైన నభంబు మాఘ్ని లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి ననేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చలఁగి శివుండు ప్రౌఢులు నశించినఁ గేవలఁడై చిదాత్మయై
యలరుటఁజేసి యాశివుని కన్య మొకించుక లేడు చూడఁగఁ.

చ. మనసు నివృత్తిగాక లవమాత్రము చిత్తము శుద్ధిగాదు లో
నొనరఁగఁ జిత్తశుద్ధి గనకుండిన జ్ఞానము లేదు జ్ఞానమా
త్రము సమకూడకున్నఁ బరతత్వముఁ గానరు తత్వ మబ్బకం
గనుఁగొనరాత్మ నాత్మకడగానక ముక్తులుగారు యెవ్వరుఁ.

రాత్రి సం॥ అధికఆశ్వియుజ బ ౧౦ ఆ॥ నరకు మలాల పాపయ్య
ప్రాసెను.

(58) ఆంధ్రకుసుమావళి—గ్రం. సం. 552.

వారణాసి వేంకటరాయకవిప్రణీతము.

ప్రారంభపద్యములంబట్టి కవియుద్దేశము తెలియును.

క. శ్రీకంఠ భక్తివత్సల, లోకైకస్తుత్యనామ లోకాతీతా

శ్రీశిమికోటపురహర, శ్రీకరత్రిపురాంతకాఖ్య శివశివలింగా !

గీ. పానగ నాంధ్రశబ్దపుష్పంబు లొకకొన్ని, పద్యరూపగుచ్ఛపటలి జేసి
యదియు మీకు మదికి నర్పణచేయుదుఁ, జిత్రజారి దీనిఁ జిత్రగింపు.

గీ. ఆంధ్రకుసుమావళియనునట్టిపేరఁ, దెనుఁగుభేదములొకకొన్ని తేటపఱుతుఁ
గోరి సత్సవిష్ణు లాధారముగను, దేవ నీదగుకరుణచేఁ దెలిసినట్లు.

గీ. ఆంధ్రశబ్దశాస్త్ర మనువాఢినేర్పాటు, చేయనొరుల కెట్లుచెల్లనేర్పు
నల్లసానిపెద్ద నన్నయభట్టాది, శబ్దవేత్తలకును జనునుగాక.

గీ. తొలుత సంజ్ఞల నొకకొన్ని దెలిపిపిదప, సంధిభేదంబులొకకొన్ని జూడదెలిపి
శబ్దసంగతు లెఱిగినసరణిఁ జెప్పి, యందుమార్గంబుఁ జెప్పెదనరసికొనుఁడి.

ఈకవిగద్యము—

“ఇది శ్రీమద్ధాతమసగోత్ర వారణాసిలక్ష్మీనృసింహార్యతనూభవ వేంకటరాయనామధేయప్రణీతంబైన యాంధ్రకుసుమావళి యనుశబ్దశాస్త్రంబు నందు సంజ్ఞాపరిచ్ఛేద సంధిపరిచ్ఛేద శబ్దపరిచ్ఛేదంబులు సర్వంబును నేకాశ్వాసము” మచ్చుపద్యములు—

గీ. దీర్ఘవర్ణమందుఁ దేరిచూడంగను, సున్న లేనియట్లు నున్నయట్లు
నర్థబిందు వనఁగ నరసున్న యనఁగను, పేర నిదియుఁ జెల్లు బేర్గిరుద్ర.

క. పుల్లింగశబ్దజాలము, చెల్లు మహత్తులనఁగ మఱి స్త్రీజడపశ్వా
ద్యుల్లసిత శబ్దజాలము, నెల్లెడ నమహత్తులనఁగ నీక్రియఁజెల్లుక.

క. నీవును వచ్చితి వనఁగను, వావిరి మరియొకఁడు వేత వచ్చినయట్లు
నీవును జనుమని యనఁగను, భావంబున వేత యొకని బంపెదననుటక.

“శేనాధిపత్యం శేషాచార్యులు నల సం॥ జేష్ఠ బం లక్ష్మీంవారం సరికి
యీకుసుమావళిలో వక ప్రకరణం వ్రాసె నని తెలియగలండులకు సుజను
లయినవారిని ప్రార్థిస్తాను” అని చివరనున్నది.

శ్రీరస్తు.

త సా భ రణ ము .

ప్రళమాశ్వాసము. *

శ్లో. శృంగారహాస్యకరుణా రౌద్రవీరభయానకాః

బీభత్సాన్మృతశాంతాఘ్న రసాః పూర్వై రుదాహృతాః.

సీ. చారుశృంగారరసస్థాయి రతి యగు హాస్యరసస్థాయి హాస మరయఁ

గరుణరసస్థాయి పరఁగ శోకంబు రౌద్రస్థాయి క్రోధమై తనరుచుండు

వీరరసస్థాయి వెలయు నుత్సాహంబు తలఁప భయానకస్థాయి భయము

ప్రకట జుగుప్స బీభత్సరసస్థాయి విపులాదృశ్యతస్థాయి విస్తయంబు

విమలశాంతరసస్థాయి శమ మనఁగ, నిష్క్లు నవరసములకు నూహింపఁగలిగి

యంచితస్థాయిభావంబు లతిశయిల్లుఁ, బ్రసవఫలరాసులకుఁ బాదపంబులట్లుః

క. రత్నాద్రి నవకమునకుం, బ్ర త్యేకము లక్షణములు పన్నుగ నార్య

స్తుత్యములై హృద్యము లగు, నత్యుత్తమలక్షణముఁ బ్రియంబునఁదేర్చున్

క. తరుణులుఁ బురుషులు నితరే, తరసంభోగేచ్ఛ లెలమి దలకొనఁగాఁ ద

త్పరమతిఁ దివురుట శృంగా, రరసజలమతమునందు రతి యన నెగడున్.

— రతికి నుదాహరణము —

ఉ. మారుఁడు రూపవంతుఁడు, హిమద్యుతి చల్లనివాఁడు, రమ్యసం

చారవినోదశీలుఁడు వసంతుఁడు, వెండియు సద్గుణాఢ్యులు

న్నారు మహీశు లెవ్వరును నాహృదయంబున కింపు గారు నా

కోరిక సర్వసేవ్యుఁ డగు గోకులనాయకుఁడే తలోదరి.

క. క్రూరత లేని వికారా, కారాద్యము లెచటనైనఁగ గలిగినవేళన్

బోరనఁ దోతెంచు మనో, హరివికాసంబుపేరు హాసం బయ్యెన్.

— హాసమునకు నుదాహరణము —

ఉ. శౌరి రఘుప్రభుండు రవిజాత పయోనిధి యంచు గోపికల్

తోరపుఁదీఁగెత్తోడలును దోఁపదయానముఁ బూని వానరా

కాకమెలర్పఁ దాఁటుచును గంతులువేయుచుఁ బాటుతెంచి త

త్తినగంబునకృత్తిలలు దెచ్చి గుభులున వేతు రార్చుచున్.

*కృత్యాదిపద్యములు లభింపలేదు. †దేవున్ ‡తెలియక ‣వీరరసగంబులన్ (ఇందలి పాఠభేదములు చెన్నపురి దొరతనమువారి లిఖితపుస్తకభాండాగారప్రతి నుండి గ్రహింపఁబడినవి.)

క. విధివశమునఁ దనప్రజకగు, నిధనాదులు వినినఁ దనచు నెన్నునమున న
త్యధిక మగునెగులు వొడమిన, నభీరమతిఁ బొగుల శోక మపగతశోకా!

— శోకమున కుదాహరణము —

ఉ. అన్న ! సభాస్థలంబున దురాత్మకులై తలవట్టి యీడ్చిరం
దున్న ప్రభుల్ గనుంగొనఁగ నొల్వఁ దొణిగిరి చీర శూరులు
న్నన్న నుపేక్ష చేసిరి యనాథఁ జూచి కరుణింపు దిక్కు నీ
వన్న పథూణిమాట విని యక్షయ ముటివి నెత్తినూపచున్.

క. ఏపున నితరులగ్రోహో, లాపాదులు తనదువీనులన్ సోకినచో
నేపురుషునిమది బొదలుఁ బ్ర, కోపజ్వలన మది నెగడఁ గ్రోధ మనంగన్.

— గ్రోధమున కుదాహరణము —

ఉ. తిట్టలు పెక్కు నైఁచితి మతి స్తనుజాధముఁ డేలక్రొవ్వెనో
యిట్టలు ధర్మరాజుసభ నెగులు వల్లిన దైత్యకోటి ము
ప్పెట్టలఁ దూలఁదోలు మదభీషితదర్శన మీసుదర్శనం
బెట్టలు సేయునో యిచట నిండఱుఁ జూతురుగాక చైత్యునిన్.

క. లోకోత్తరకృత్యంబులు, గైకొని యవి *యెడపకుండఁ గావించుదృఢా
స్తోక ప్రయత్న మది సుగు, ణాకర యుత్సాహ మనఁగ నభినుతి నొందున్.

— ఉత్సాహమున కుదాహరణము —

ఉ. బాణునిఁ గాతునంచుఁ బటుబాహుబలంబున నడ్డగించి యా
స్థాణుడు దానునుం బ్రమళసంఘముఁ బన్నినఁ బన్ననీ రణ
క్షోణిఁ బరాక్రమస్ఫురణ సూపేద శత్రుని యేపు మాపెదన్
శోణితపట్టణంబు వెనఁ జొచ్చెదఁ గ్రుంచెద దైత్యహస్తముల్.

క. ఘోరము లగునత్యగ్రా, కారాదులవలన మనసు కళవళపడఁగా
స్తైరింపరాక తూలుట, గూరయ భయ మనఁగ నెగడు నభయవిధాయీ.

— భయమున కుదాహరణము —

ఉ. మించుగఁ బొంచజన్య మెలమిం గరపద్మయుగంబునందుఁ గీ
లించి నిజాధరోష్ఠమున లెస్సగఁ గూర్చి మురారి లీలఁ బూ
రించిన గుండియ ల్వగిలి ద్రెక్కిను భీతి నశేషదైత్యులుం
జంచలచిత్తులై నలుదెసం జెడి పాటిరి తద్దనధ్వనిన్.

*యెడపకుండ,

ప్రథమాశ్వాసము.

క. మేదోమాంసాస్పృశ్య, ల్యాదివివిధదుష్టదర్శనాదులవలనం

బ్రాదుర్భవించుహేయం, బేది యచి జగుప్స యనగ నెన్నికకెక్కుక.

— జగుప్స కుదాహరణము —

ఉ. చిక్కిరి నేడు రచ్చులు సీ బలభస్మనిముష్టిఘట్టనం

బుక్కిటిమద్యము రుధిరపూరము నొక్కిటిగా బుగుళ్ళనం

గ్రక్కుచు నీరధారం దెగి కండలు గుండెలుఁ గీకసంబులుం

దక్లక చిక్కు జీరువడి దగ్గట రాలిపెఁ బూతిగంధముక.

క. క్షితిఁ గారణంబుకంటెను, వ్యతిక్తిం జైనయట్టి యభినవకార్య

స్థితిదర్శనచేతోవి, స్మృతి* స్తయ మనగ నుల్లసిల్లు ముకుందా.

— స్తయమున కుదాహరణము —

చ. కొడుకండ వైననీకు నిదె కొల్లునుచుక సెలవిం గరాంగుళం

బిడి భువన ప్రపంచము లనేకము లంగిటఁ గాంచె నందులోఁ

గొడుకున కున్నవెల్పు తనకోమలరూపము నొప్పుఁ గాంచి య

ప్పడఁతి యకోద నివ్వెఱఁగుపాటు వహించె మనోగతంబునక.

క. ఎరనగుఁ సుసారం బ, స్థిరముగఁ గని నిర్వికారచేతనుఁ డగు న

ప్రయతుని సుఖదుఃఖాద్య, స్థిరణము లోకంబునందు శమ మైచెల్లెక.

— శమమున కుదాహరణము —

చ. కటకట ! రాజ్య మంత్యనరకం బటె దేవపదంబు లన్నియుం

గుటిలనిశాటభజ్జనలకు న్నదనం బటె యింక సౌఖ్య మే

మిటఁ గల దంచు సర్వమును మిథ్యగఁ జూచు బుధాళి లోనిసం

కటములు బాహ్యదుష్టశలుఁ గ్రాగు గదాధరరక్షణంబునక.

క. స్థాయిత్వం బీభావని, కాయంబున కేమిట నివిఘాతము లేకు

ప్రేభయ మగు వెండి యేమిటఁ, బాయక తలకొను రసానుభవ మనిరేనిక.

వ. స్థాయిభావములు సజాతీయ విజాతీయంబులం జెడక దృశవిభావ సదమ

లానుభావ సాత్త్వికభావసంచారిక భావముల రసములై యెదు నందు సజా

తీయ విజాతీయభావము లెట్టి వనిన.

క. అరయ సజాతీయములై, జరగు నిజస్థాయిభావజనితాంతరముల్

సారిది విజాతీయములై, జరగుఁ బరస్థాయిభావజనితాంతరముల్.

వ. మతి విభావం బెత్తి దనిన.

క. చను నాలంబన ముగ్ధి, పన మనఁగా ద్వివిధమై విభావము మతి యం
దున నాలంబన మన్నది, ననుపమసమవాయికారణము రసముఁకున్.

వ. మతియు నిమిత్తకారణం బగు నుద్దేశవిభావం బెత్తి దనిన.

క. ఇల నుద్దేశ మొకటియు, నలి నాలంబనగుణం బనఁగాఁ దచ్చే
ష్టలు నా దదలంకృతి యన, నలరుఁడటస్థములునాఁగనగునటుదెఱఁగుల్.

క. తొలఁగదు కార్యము మొదలం, గలసియుఁజేయు సమవాయికారణమదితాఁ
గలయక కార్యమొనర్చును, నలిఁ దొలఁగు నిమిత్తకారణం బనునది తాన్.

క. అనుభావంబుకటాక్షం, బును భుజవిక్షేపణంబు మొదలయి కార్య
త్వనిరూఢి నుల్లసిల్లును, వినుస్తంభాదు లష్టవిధసాత్త్వికముల్.

క. తగు సంచారము లనఁగా, మొగి నిర్వేదాదిభావములు ముప్పదిమూఁ
డగు రసికులమతమున నవి, జగమున సహకారు లగుచు సన్నతి కెక్కున్.

గీ. కారణముఁ గార్యమునుసహకారిచయము, నైవిభావాదు లిచ్చిగినతిశయిల్లు
నీసమూహంబు రసములం దెల్లయట్ల*, నడచుఁ బ్రత్యక్షసానుగుణంబుగాఁగ.

ఉ. ఆదట వధమానవిభవాతిశయంబున వాఘలక్ష్మి ర
త్యాదులు వీచుల క్లిదయమా నడఁగుం బెరభావపంక్తి ని
ర్వేదముఖోపభోగరుచివృద్ధిరసం బది నాట్యసంగతిన్
మోదమెల్లర్ప సభ్యులమనోగతులందగు కార్యమై చనున్.

క. రసములవలనరసంబులు, పాసఁగఁగనుదయించుననియుఁబూర్వోక్తమగున్
వసుమతి నొకరసమున కొక, రసమువిరసచునియుఁ జనుపురాకృతకృతులన్

సీ. శృంగారమునఁబుట్టెఁజెచ్చెరహాస్యంబుగలుగుశాస్త్రంబునఁగరుణ మెటియుఁ
వీరంబువలన భావింప నదృశ్యమగుఁ బటుభయానకము బీభత్సం బాడముఁ
బరఁగు శృంగారబీభత్స లొండొంటికి హాస్యంబుఁ గృపయుననోన్యన్యలిపులు
రాద్రాద్భుతములు పరస్పరద్విషులు మిథ్యాహితు ల్విరభయానకములు
త్రివిధలక్షణములన్ దీపించు నన్నియు, రూపమునఁ దలిర్ప రోపరసము
వాక్రవృత్తిదోష వాగ్రసంబగుఁ గ్రియ, లందుఁగానఁబడుఁ గ్రియారసంబు.

సీ. శృంగారముత్పలించితమువిష్టుఁడురాజు1 తెలుపుహాస్యముగణాధిపుఁడుభర్త2
కరుణ కపాయంబు కాలుఁ డేలిక రాద్ర మవ్యక్తరాగంబు హరుఁడువరుఁడు

* కల్లనిట్లు † మనోగతులు ‡ శాస్త్రమున ప్రఖ్యాతకరుణ స్థిలక్షణములు 1. భర్త

వీరంబు గౌరంబు విభుడు వ జ్ఞ భయానకము ధూమ్రపాణి మహాకౌముడినుఁ
డసితంబు బీభత్స మధిపతి నంది యన్యులమును జూచుచుండు బ్రహ్మ
వల్లముల నెల్ల మీఱి యస్వామిపరత, వెలయుచున్నదధృతిభావములను శాంత
మిల్లు రసవల్లముల రసాధీశ్వరులను, గోరి యెఱుఁగుట రసిత గోపకృష్ణ.
క. ఎసంగం దొడ్డి విలస, ద్రసములు తన్నదధిదేవతా సహితముగా
రసశాస్త్రకోవిదులమా, నసములకు నువాహరితు నవపద్యములక.

శృంగారరసము—

ఉ. శ్రీకుచకుంభకుంకుమరుచి న్నణిరోచులు వైజయంతికా
స్తోకమరీచులుం గనకశోభితవస్త్రములు నిజోద్భవ
శ్రీకి నవినవిస్ఫురణః జేయంగ గోపవధూనమేతుండై
గోకులవీధుల నైఱయు గోపకుమారుఁ డుదారలీలతోక.

హాస్యరసము—

ఉ. నిక్షిజః పుటస్థతినిం దనతొండము సాచి పేర్చి యా
చక్రతి శారి సూచ నిలఁ జల్లినఁ బెళ్ళముఖులులై చనక
గ్రక్తున శోలిహస్తదశకంబున నాపినభంగి* సూచి మై
గ్రక్తదలంగ నవ్వచుచు గంతులువేసె గజాస్యఁ డుబ్బుచుక†.

కరుణరసము—

చ. హరి నొకనాడును గొలువరా బహుబాధలనొంద నున్నలై
తిరి నరులార దిక్కుగలదే భవదుష్టతొక బాష్పముల్
పారిఁ బారి నేఱులై మిగులఁ బొంగి సముద్ర సమంబులయ్యెఁ దె
ప్పరముగ నంచు నారకులఁ బల్కెఁ గృతాంతుఁడు గన్తరంబునక.

కాద్రరసము—

చ. కుపితకపర్దిదుగ్ధమతఁ గూలుఁ బురత్రయ మొండె గొక యీ
త్రిపురనీశాటరోషమునఁ దీటుజగ త్త్రయంబు నొండె సా
వీపులపరాక్రమం బొకని వీక్షాన నేర్పున నాఁగ భౌతభం
బపుడు త్రినేత్రుఁ డెక్క నిశితాస్త్రసువర్ణశరాససౌఖ్యంజై.

వీరరసము—

ఉ. సుక్తక చక్రనై నిలుపు శూరుండ వైనను మాన్వొనంగ నీ
వెక్తడఁ బోయెదంచుఁ గడు నేపున వృత్తునీ బెట్టు దాఁక ను

కైక్కిన వక్రధారల నహీనమయ్యాము లంతరిక్షమున్
దిక్కులు బిళ్లట్టిల నదితిప్రియపుత్రుడు దుదగ్రలీలతోన్.
భయానకరసము—

ఉ. ఆలమునందు ఘోరదనుజావళిఁ గూల్చి నిజాస్యరేఖనా
భీలత దోఁప వాలు జరిపించుచు హలుకృతు లుల్లస్థిలగా
శూలికిఁ దత్పరాక్రమముఁ జూపెడుచేతుక నేగునమ్మహా
కాళి విజృంభణంబుఁ గనఁ గాలునికైనను భీతివుట్టదే.
బీభత్సరసము—

చ. దురమున నందికేశ్వరుఁడు దుర్గముఁడై నుఱుపంగ రాక్షసా
త్తరవరగాత్రముల్ మెదిగి కాష్టను జేతులు నుత్తమాంగముల్
బయలును వీఁపులుఁ బిఱుఁడుఁ బ్రక్కలు రూపర స్రగ్ధి రొంటె* మై
బురపుర నింగుచుం† గదురు భుగ్గున సామట నున్నవారికిన్.

అద్భుతరసము—

చ. చెలుప్రగఁ బచ్చిచుంటఁ దగఁజేసిన కుండనుదేహ మందులో
జల మనలంబు నాయనలసంఘము మీఁదట నోలివాయు వి
ఙ్గిలముగ నొక్క బట్టబయటం బదిలంబుగ నిల్చి పెక్కురూ
పుల సృజించె బ్రహ్మ తలపోయఁగఁ జిత్రచరిత్రుఁ డెయ్యెడన్.

శాంతరసము—

ఉ. మ్రొక్కిన వెక్కిరించినను మోదిన గండము దెచ్చి పూసినం
ద్రొక్కిన నెత్తుకొన్నఁ గృపతోఁ గుడిపించిన బహువైస
న్నిక్కును సుక్కులేక తరుణీజనులందును పూఁకులందుఁ దా
నొక్కవిధంబ కా మెలఁగుచుండు మహాత్ముల జెప్ప నొప్పుగున్.

క. నవరసములయందును గా, రవమున శృంగారపరకాద్రాదృశముల్
భువి లోకోత్తరనాయకు, నవిరళమున నాశ్రయించు నది యెట్లనినన్.

సీ. రసము నాయకసమాశ్రయమునఁ బ్రావీణ్యుడగునటుచేట్టల వైనఁ దత్త
థాకర్ణనంబున వైన సామాజిక ప్రకరణుభావ్యమై పరఁగుచుండు
బరగతంబయ్యు సద్భావనచే రసోదయవిశేషము విరుద్ధంబు గాదు
మఱియుమాలత్యాదిమహిళాప్రసంగంబువినుచుసభ్యులుగ్గో నిజవనితలందుఁ

*రొంటి మై †సాంగుచుక ‡బట్టమునొక్క బయటంబదిలంబుననిల్చియు వానిపెక్కురూ
గ్గసభ్యుల.

దలంపు నిలుప* రసాశ్రయత్వక్షణు గలుగు
 ననుకరణమాత్రమై యుండు నాశ్రయంబు
 గాదు, భావకత్వాదులు గలిగెనేని
 వాఁడు సామాజకులయట్టివాఁడ యపుడు.

క. ప్రకటనటఁ దరయ సామా, ఒకసముఁ డగునేని వానిచే ననుభావా
 టిక మెట్లొదిపు ననిన వా, నికి నిది యభ్యాసజనినిపుణత యయ్యెన్.

ఉ. వాసన నొప్పవ్రేమ మిరువంకల లే కొకవ కఁజెప్పి
 నేసతీయైనఁ బువ్విరికు నిచ్చయొసర్చుటఁ జెప్పిచేని త
 ద్భాసురలీల మ్లేచ్చమృగపక్షిగత బుగఁజెప్పిచే రసా
 భాసముగా నెఱుంగుదురు భావకు లీతివిధప్రయోగమున్.

వ. అందును.

క. ఆరయ సంజ్ఞాప్రకరణ, మీరీతిఁ దనర్చి వెలయు నిట రత్నాది
 స్ఫారప్రకరణమును శృం, గారప్రకరణము నాయక ప్రకరణమున్.

క. నవరసనాశ్రీనిధి, నవఖండమహితలంబునకు నొడయఁ డొగిన్
 నవనలినాసనజనకుఁడు, నవనిధిసదృశుండు సజ్జనప్రజమునకున్.

గ ద్య ము.

ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్తనామాత్యసంభవ సుకవిజన
 విధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతం బైన రసాలంకారంబునందుఁ
 నవరసస్థాయిభావంబులును సజాతీయవిజాతీయంబులును
 విభావానుభావసాత్త్విక భావసంచారికాభావంబులును
 రసజన్మరసవిరోధాదులును సంజ్ఞాప్రకర
 ణంబు నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

ర సా థ ర జ ము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీయుతుఁడు భక్తలోకమ, నోయుతుఁ డాధ్వవవిభీషణుల నాకల్ప
స్థాయిగ రక్షించిన కరు, జాయుతుఁడగు ధువపురీశుఁ డధిపతి మాకున్.
- క. మును సాధారణరూపం, బునఁ బ్రళమస్థాయిభావముగఁ గ్రమగతిఁ జె
ప్పిన రతికిని సాధారణ, వినుతవిశేషంబు లిచట వివరింపనగున్.
- మ. రతి దానాయకనాయికాదిపరత్ రంజిల్లు శృంగార మై
క్షితిలో దేవగురుద్విజాదిపరతం జెన్నొందు సద్భక్తి యై
సుతమిత్రాశ్రితసోదరాదిపరత్ సాంపారు వాత్సల్య మై
మితి చెప్పంగలదే రసస్థితికి బేర్తిం జూడఁగా నెయ్యెడన్.
- వ. ఇట్టి శృంగారభక్తివాత్సల్యంబుల క్షుదాహరణము—
- శా. ప్రేమం జూచిరి ప్రాణనాథుఁ డనుచున్ బింబాధరీరత్నముల్
స్వయిత్యప్రణిపత్తిమైఁ గొలిచి రోజం పారలోకంబు చే
తోమోదంబునఁ బుత్రభావనఁ గడుం దోతేర సంతక ఘన
శ్రీమీఱ న్వసుదేవదేవకు లొగిన్ సేవించి రావెన్నునిన్.
- వ. మఱి తత్సజాతీయ విజాతీయంబు లెట్టి వనిన.
- క. మొదల సజాతీయం బను, నది విభునకు నాయికాంతరాలోకనమై
పొదలు విజాతీయం బను, నది గ్రోధాశ్రయంబు రెండు నహితము రతికిన్.
- ఉదాహరణము—
- ఉ. ఎన్నఁడు చూచె నన్ను సతఁ డింపుదలిర్పఁగ నాఁటనుండియు
న్నన్నన వెల్లిగాఁడు, పరఘానవతీసతిపొత్తఁ బోఁడు, ప్ర
చ్ఛన్నవిరోధి మజ్జనని చాయలువాఁడఁగ నేమి పల్లిన
న్నిన్నక పోవుఁగాని తరుణీ మదిఁ గ్రోధము లేదు శౌరికిన్.
- వ. మఱి విభావాదు లెట్టివనిన.
- సీ. పరఁగ శృంగారవిభావంబులందు నాలంబనోద్దీపనతిక్షణములు
నాలంబనంబు నాయకనాయికాకృతి రససమనాయకారణము దాన
కుటకల్పనకు మృత్తికయుఁబోలె వెండి యుద్దీపనమునునాల్గులెఱఁగులందు
గురుతరాలంబనగుణము జా. యాపయావనముఖ్యమై చేష్ట లనుపమాన

శ్రీరస్తు.

సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్.

శ్లో. అస్తి కల్పద్రుమః కోపి జాతమాపలతావృతః

వేద్యుః ప్రాప్తిశిఖాయాః స్థితాం పరమార్థదః.

(1) సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదః.

శ్రేయః ప్రమేయవిజ్ఞానమ్.

సిద్ధి ర్లోకతః- తదుపదేష్టా నేష్టవ్యం. ఆంధ్రభాషాసంబంధినీ సిద్ధి ర్లోకవ్యవహారా దవగంతవ్యా-తర్హి శాసనమిద మనారంభణీయ మి త్యాశక్త్యాహ శాసన మితి.

శాసన మిదం దిక్ప్రదర్శనమ్—అజ్ఞాతదిశం దేశం జగమిహః పాస్థస్య మార్గం పృచ్ఛతః పురుషేణ కేనచిదేవం యాహీతి హస్తనిర్దేశేన దిశోదర్శనవ దిదం శాసన మధిజగమి ష్మాణాం ప్రథమప్రవృత్తౌ పుష్కర కిం భవతీ త్యర్థః.

సంస్కృతప్రాకృతే ప్రకృతీ-కేడియము=భేటకము; బాడిగ=భాటకము; కడియము=కటకము; వడియము=వటకము; కన్నియ=కన్యక; వన్నియ=వర్ణకము; ఆడియ=ఆఠకము.

ఏమా వికృతిః

తత్సమా తద్భవా దేశ్యా చేతి త్రిధా.

అచ్చా సంస్కృతసమేతరా

పచ్చాకత్ సంస్కృతస్య వర్ణాః

ప్రాకృతస్య కతిపయన్యూనాః

అత్ర ద్వివిధా అదిదు ర్వక్తావైచావహో బిన్దుయుగమ్.

కగ చజయుగటడణతదనపబనుయ రలవ సహశాస్తు హలః

ఋగ్విసగ్గయుజ్జఞాశపా స్సంస్కృతసమయోగినః

కచటతపాః పరుషాః

గజడదబా స్సరళాః

ఉభయైకఃపాః

హలః పరే స్థిరాః

చుస్తలవ్యే తాలవ్యః

అన్యత్ర దస్త్యః

అక్షజాదిషు. (కంచంత- కాచాకు-పచ్చా క్షిత్వాదీనా మక్షజాదిత్వా త్సాధుత్వ మవగస్తవ్యమ్)

రాజన్యవిభ(క్తాః)

ఇతో బహువచనే సంస్కృతసమస్య పథా చోః-(ఇత ఉదత్తస్య ఉపథా తాలవ్యో తాలవ్యో నన్యతామ్)

తౌ సవర్ణా-(దస్త్యతాలవ్యో సవర్ణా)

విభక్త్యాగమచార్హోనుద్భుతః- (అగమ విభక్తిటికానచార్హోనుద్భుతః)

తదన్తం దుతపక్వతికమ్

అన్యత్తలా

జతి బిద్దుః

సస్థిరపరః

దుజీతేః పూర్ణః

హాస్వా త్తజ్ఞస్యవా

ఇకాటచుడుపు

పవాదే ర్నిత్యమ్

సర్వత్ర రలసంయోగే సమాసపదే.

(రలసంయోగే ఇతికీమ్ - మూఁచ్ఛు

ఇత్యత్ర అతఏవ సపూర్ణః.)

సదీహా తాన్యః

అన్త్యాక్షరంటిః

అచఃప్రథమా త్సర్వమజ్ఞం సమాసపదే.

యణలఘుః (లఘుశ్చ)

ఏజస్తితో హాస్యః

చితోహలో ద్వే

జీత్యది (జీత్యచి హలో ద్వే)

చిః ప్రథమస్య. (ప్రథమస్యకిం - పుడు

చో డస్య మాభూత్, అప్పుడు)

సర్వత్ర సంయోగే సమాసపదే - (ఎన

మతోన్మయో ర్ముకః పూర్ణబిర్దు

ర్నిత్యం స్యా త్తామశా - ఎనమందు

ము, తోన్మందుము.)

ఆశ్వాసానై వివక్షితైకవిభక్త్యై విశే

షణ్ణైర్గంగళం కూర్యాత్

తదుపర్యాజ్ఞా విశేషాంతైః

అచః స్తానః

ఏ బిష్వక్తః

ఏ బిష్వక్త్రమః

హలః స్తానః

దుయః పకుసాః

జశ స్పరణః

శేషాః స్థిరాః

నోద్రుతః

ఋగ్వర్ణ రలతుత్యా

సాసే బహుళమ్

పాదాద్యక్షరం వతిః

ద్వితీయం స్థానః

లగౌ గతౌ వపశా

సపశా సూర్యా

నలనగసలభరతా ఇన్ద్రాః

యాద్యాః ద్వికలాద్యా శ్చన్ద్రాః

వాదయశ్చ గణాః

ప్రత్యయో నర్లకః

చుర్దవయో స్తాలవ్యః

అన్యత్ర దన్యః

అనుసావరా ద్వర్జితస్య.టః (దప్టః)

దోఙ్ఙోన్యతరస్యామ్

నవసతౌ - (నన్దనా ద్దోఙ్ఙో అన్యతర

స్యామ్)

ధాతువ డన్యోపి

మహాన్తోఽస్త్రీతిర్యగ్జడాః

చేలపిండిప్రభృతిషుములోపా ద్విశ్యతే.

కర్తృకర్మాకేభ్యః సుకృత్

సత్రిసంయోగః

ద్విపూర్వలోపభా ల్లోపః

బహువచన ఇతి న్తక్వమ్ (అన్యథాపా

లులోపల నిత్యత్ర లత్వాపత్తిః - లో

పలనిత్యస్యాత్ర సుప్తాభావాత్.)

(2) సన్నిపరిచ్ఛేదః.

అనోయ డచఃపరా దచి
 ఉతోచి (ఉత స్ఫురి)
 విభక్తే రప్రథమాయా బహుళమ్
 చునన్తకస్య
 అతః
 ఇతః కిమాదేః
 ప్రథమోత్తమరిమోవః
 నిత్యం మధ్యమస్య
 స క్తివః
 క్వాపి సవర్ణే దృశ్యతే
 అనో అపదాదా ననాద్వవకోః
 ద్రుతలోపే
 ఆమేడితే ప్రాయః
 అకా
 కుత్వాదేః తు ప్పుచ్
 నిక్రాడు నిక్రాయి చెయ్యాదేగ్లోపః-
 పదాదావే వేష్యతే- వాయుగి-
 హలి బహుళం-
 ప్రథమోమూత్రా త్పరుమాణాం బహు
 లం గసడదవాః
 నాచ్చికా దప్రాసే సాంస్కృతికానామ్
 జడసంబోధన కాకుభ్యోవా
 సమాస ఇతి వక్తివ్యమ్- (అన్యథాకడు
 నలుకే త్యత్రాపి స్వాత్- సచ ను
 కావ్యవధానాన్నభవతీతివాచ్యమ్.
 స్వాభ్యుక్త్య స్వన్యవధాయకత్వాభా
 వాత్)
 వీచికాపత్రికాభ్యాంసర్వక్రొత్తరపదే.
 పడుగామ్మ లిత్యాదిషు నప్రతిపేదః ఇతి
 వక్తివ్యమ్

ఉయంగాయేత్యాదిషు నుగపి దృశ్యతే.
 నిత్యం ద్వ స్
 దీప్తా దృశ్యుళ 5
 కొనుజే రనుప్రయు స్తస్య మః
 చుత్తస్కృతికా త్సకాః
 కన్వాదిభ్యస్తలోపిభ్యః పరుమాణాం
 గజామతాః- (కన్వైదర ఇతివా కన్వ
 దర ఇతివేతి స్పష్టమాః)
 వేషు న్ద్రుతస్య విద్దు ర్బహుళమ్
 లో పో న్యత్
 నాచి
 ఉతః సుసో వా
 సువర్ణకే అనాదేః- మేనోః క్వాపి.
 (పూఃబోఃడి)
 నిత్యం సమాసే
 న సోదరాదిషు- (ననుకి సోదరాదిషు)
 యుయి ద్రుతస్య పూర్ణవిద్దు రన్యతర
 స్వామ్
 నచయ శ్చరీ వికృతిః
 ఉదృతో రండా నుగ్నిత్యమ్
 ముక్కుకో ర్వా
 నపదాదిప్రాస్వా శ్శ్చణ్డలోపా
 వికృతిశ్చ పరుమాణాం ఖరి
 ద్రుత స్వాచో వా లోపః
 నిత్యం సమాసే
 ద్రుతాణ్
 మధ్యమమోర్వా
 నాచి
 కున్యకాద్వా

సర్వత్రామేషి తేముజః-(నిచ్చనిచ్చలు,
సారెసారెసు, తేపతేపకు, వారివారి
కి, వారివారిచేత, తమతమవలన,
తడవతడవకు, ఇత్యాదిదర్శనాన్నా
న్తః ఇత్యేవన్యాసః కర్తవ్యః)

కేహంచి క్లే

సుహః

కదాదే రాగస్య టచ్

లోహ్వాదే హ్లోపః- లోద్రోపు, రారా
పు, రారాపిషి.

హ్రస్వా ద్విర్వచనే హ ల్యాచ్చికస్య
నిత్యమ్

చః పరసవర్ణః

అనుకృతౌ విసర్గస్య లోపః

హలో ద్వే

దీర్ఘా ద్భహుళమ్

మః

ఓన్నమసో అతః

పువిషయస్య నిత్యం పుక్

నాసద్ధి ర్వాక్యవిరామే దోష ఇ త్యా
ద్యాః

నుక్ప్టవిధక్తౌ

నిత్య ముదృతోః

జీకిషప్త్యో రచి సమాసే-(కొప్పుకొనే
త్యాదిదర్శనా ద్విధి రయం ప్రాయ
కశ్చ వక్తవ్యః)

హల్యప్తిన్నపి దృశ్యతే

కొమ్ముకోనేత్యాది దర్శనా దస్య కాపి

ప్యప్రవృత్తిః

అత ఉక్చయస్య

చిఱుతాదా ఓల్లోపః

పోతౌ తద్ధితే

నఖరి పరుమాణాం వికారః

నస్వత్వం గురువిరామబంధాన్తే

ఏకవచన

లటిః

ముక్కుకో రన్తా దేకవచనే నేతి వక్త

వ్యమ్

వత్యాదా వనుబిన్దౌ పూర్ణబిన్దు ర్భహు
ళమ్

పాదరిల్లు, బాహురిల్లు, వాలురమ్ము, పాచు

రమ్ము- ఇతి నిపాతసూత్రమ్. కొని

పోహో, కొంపోవుః, విజయముచే

యోక్యేంచేయుః-(ఆగమనే) కర్త

ణిపత్యక్తేషుయుచః పూర్ణబిన్దుర్వా.

నాచః

మతా నిత్యమ్

అదంతానాం నిత్య ముద్వాదయః

ప్రాతాదే రుత్తరపదే బహుళమ్-

(ప్రాత, లేత, కేవ, పూవు,

ఆవు) తథా స్యాప్తిన్నితి ప్రయో

గతో వేద్యః-సూత్ర మిదం ప్రత్యా

ఖ్యాయ గణసూత్రం కర్తవ్యమ్.

కేషస్య క్రిందోః క్రినిత్యమ్

సంగోర్వాదయః-(ముంగాలు, ముంకే
యి, ముంగొంగు, ముంగురులు,
ముందల)

కౌధూ? కౌజడ పూజోడి

ను క్పరుషేషు

కుతశ్చి ధ్ధలో ద్వే

రవాన్ధా త్తార్యాదిషు

హ్రస్వాద్విర్వచనే హల్యాచ్చికస్య

చో హలి పరసవర్ణః
యస్యాపిదృశ్యతే డప్తి (డుజి)
ద్రుతస్యాపి లోపో న్యతరస్యామ్.

శేష స్వాంగలోపే అవిశిష్టస్య.
ఋతః షష్ట్యా ను ముత్తరపదే.
ఉతః....

(8) అజన్తః పరిచ్ఛేదః.

మహాన్తో ప్రీతిర్యక్షదాః
తద్విశేషణాని-(అమహద్వ త్పిశాచా
ద్యా గ్రహభూతగణాసుదా త్క్లీబా
మిత్రాదయః పువ ద్విభాషా మ
హదర్థకాః)

క్వాపి వ్యర్థయోపి దృశ్యతే
మిత్రాద్యాః క్లీబాః పువద్యా
దుమధ్యతో ధ్వుజిః
శితి బిన్దుః
దుముప్రులవ స్ససః
అసో నుః

చేతతోడా షాసః
కువర్ణకో యినాసహ కయీత్యుదీరితో
బుధైః-(అయంతావ న్న సమ్మతః-
తథా నహీష్యతే సతా-అయినాస
హకోః కయితినిద్రేశః-అత ఏవ త
త్రసర్వాంశమాత్రస్య వశిత్వ మూరి
క్రియతే- సంఘాతగ్రహణాఫలంతు
నకో నివృత్తిరితి ధ్యేయమ్)

కొటకు కయి జేసః
వలన కంటె పట్టయో జసినః
కు యొక్క లోపల జయః
అందు నా జిభః-(అక్షిప్తుక్-జిహః.)

నుక్ షాపః-(షాబాదేశస్య నుగాగ
మస్య స్వాత్)
ఉచ్చతోరండా
నుక్కుకో ర్వా
న కయి పట్టి యొక్తానామ్
చేతతోడ లోపలానా మగ్గస్య లోపః.
ఏకవచనస్య దుమతో వానిః-(ఏక ఇ
త్యనుక్తే లఙ్కాసహితాదపిస్వాత్
స్వాంగస్య స్వవ్యవధాయకత్వాభా
వాత్)

క. దనుకలయాప్రుల వయిండు, దన
దిక్కున నునిచినాడు తఛ్చార్థ
ముకై, మనకుం బోవలె నిద్రెస,
కనఘా చనఁదీరునేని యరుగు మ
చటికి.

ఏ. కుచుప్రక్రియాణామ్ (ఏ. కుచుపూ
నా మయుష్మదః)

ఇతోడుజిః నాదేశోనుమతః
దీప్తుస్య నామ్నో హ్రస్వః
వృథాయా వా
నపదా ద్యేకాచః
లు జసః
శసాదే ర్భూశువచనస్య లట్
ఉలో జడా దేశ త్వేనః

జడా ద్యులోందో ర్నః

న మా మితమధ్యః

మన మేమో రావ- (మనల మనముల
రుధిరం బిడి)

తస్య క్వాపి నగంగా

వస్తి సమాసే

నిత్యముద్వితోః కా

దుబ్బితో భిన్నగా వేదవచనే

ఉద్వితోర్వా

మహతః పుంసి దుజ్

సోరితి పూరణీయమ్

అథ ఉః

దీర్ఘపూర్వలోపథా త్పుష్కోరోః.

అమహత్ క్తేనాభ్యా సోర్ముః

ముగసా వా

మోర్ముష్టా (మోః-ముష్టావా)

చరతాదిభ్యో బహుళిం లోపః

అనుపస్సనస్య

స్త్రీయః

జిక్ష్ణోరాయుగ్యసోః-(జిక్ష్ణోరాయుగ్యసోః)

సో నిః ఇతి నచ్చవ్యమ్-ఉత్సృష్టాను

బంధస్య చ కేరలస్య చ ఉగిత్యనేన

సంగ్రహాత్)

వృక్షాదే ర్దజోవా

సాభ్యోతః సంస్థౌతా త్పు-బుద్ధే రత్.

అనుపస్సనస్య

అథః క్వాపి సంజ్ఞాయామ్ (చరగపి)

భృతాదే ర్దుః వా

కుత్రచి దాద్యబహువచనవర్ణకయోః

నిత్యం సురాభూమ్ని స్వగిభః

స్త్రీన దసిక్తసమాసే

అసునో వా

సర్వత్ర దూతాదయః

మహత్తే బహుళమ్

కంధరాదయః క్తే బవన్

బహువచనే నిత్య మిత ఉః

అచ్చిక సోపోస్తమస్య చేతః

నరలహోపథాస్తాగ్రాదీనామ్

ఓర్గోరుః

ఉగ్రచలభ మసా

పురో ర్ద్విహతః

మహతో పుః

గోర్నిత్యమ్ (తౌగోర్నిత్యం)

జస్వాదే ర్వోర్గోః- జస్వాదేర్వో వా

లోపః

క్వా ప్యాచ్చికస్య పుః

భువోభువి (క్షితౌనిత్యం)

కద్వాః ఉవ స్సగమాని

ముతో ఉ

విధాతాదే ర్వా

ఉవనైః

అస్త్రీవిషయస్సముతో ఉః-(ముకారాన

స్యస్త్రాతిపదికస్యడ ప్రత్యయస్యాన్న

త్తుక్తప్రత్యయవిషయస్య-స్త్రీయా

మేవతస్య స్త్రీప్రత్యయ విషయ త్వే

న స్త్రీయాం నస్తాన్య ది త్యగః)

కత్వాదేర్దత్త ఉః

అస్య గోవ ద్యువృతా

వగ్రాదే ర్వా

రైగోగోద్వా

నావో నావః

ఉత సంబుద్ధే రః

అసితో రామ ప్రశ్న గిహ్వా

మారాధూతే పుతః
మహాదుః పూతః
నిత్య మార్జునః
మధ్యమయోగే వా
నగారోః
అనుప్రయుక్తిస్య లారణో లోపః
హలంతం స్వంతం ప్రాతిపదికమ్
అన్తః మనుప్రతుల్యమ్
అకనిర్వనామసాసమ్
ఇక్షు-(యద్వా అగికా సర్వనామసా
సమ్)

జుస్తిలః
దీర్ఘాక్షిద్వా
మతుపం
ఋత్విగాదే రక్
విద్యదాదిమతుపో ద్విత్వమ్
హృద్విహో ద్విద్యదాదిత్వం వక్తివ్యమ్
స్త్రీప్రత్యయవిషయస్య స్త్రీయాంవా-
స్త్రీప్రత్యయం యథానుశాసనమ్-
విశేష్యనిఘ్నశ్చ-పుం స్వమహతో
మహత్యాం స్త్రీవ దాలుః-కవచిద
స్యస్యాపి-పేదాదే-నిత్యముకః-బల్లి
దాదే-బాహుళకా న్ననుమస్య-ని
త్యం-మనుమరాట-భీర్వాదిభ్యః.
దేవశర్కాదే రనుపసర్జనస్య దః
మహతో భగవదాదే రానశ్వా
ఆత్మేమనిహోః
పురోధసః
నిత్యం యువాదేః
నేధసః- (అనుపసర్జనస్యకిం- పోషితదే
వశర్కండు, మహాత్ముడు, మహామ

హిముడు-అకోధనపురోధండు, ఆ
రాధితపురోధసుడు, ప్రాక్షయపుం
డు, తోషితవేధసుండు, తోషితవే
ధుండు)

స్త్రీవడ్డః-పుంసి మహతో బ్రహ్మణః.
సాకృతి మప్రయుక్తమ్
ప్రకృతిద్వితీయమ్
స్త్రీయాం బల్లిదా ద్యదన్తానా మాలు
రనుప్రయుజ్యతే- ఇహాల్యాభ్యం చు
క్పుకో రుట్- ఆలా వనుప్రయుక్తే.

రాజ్ఞ ఉక్
జగదింద్రజితో ర్లోహా వా
అపయఃప్రభృతే సుః
నిత్య ముపసర్జనస్య
అత్ర మహతోనుపసర్జనస్య
అపురసామ్
హృద్విహో రిక్- (హృద్విహోః-హృది దివి
ఇతిన్యాసః కర్తవ్యః)
నభవదాదే రత్రయోగః

స్త్రీవత్ జీత

— ఆచ్చికాః. —

ఆచ్చికా బహవః స్త్రీసమాః
కేచన క్లీబసమాః
బల్లిదాదయః సంస్కృతతత్త్వాః
తుకసాని ర్దుజ్ (మహతోదుజ్ జీతస్స
మాసః అహమతోముక్)
ఈకాభ్యాం తథితాభ్యామనిత్యం
తద్ధితే- వన్నెకాడు, చిన్నెల్లాడి,
తద్ధితే కిం, గిన్నియలుండు, అన్నె
లరిమ.

మహతశ్చ మగాదేః
క్వా ప్యనుమతః

ఇయస్య ఏర్షామ్నః (ఇయస్య నామ్నః
 టేః బహుళగ్రహణం కర్తవ్యమ్)

ససన్ధి యాదేః
 నిత్యం తద్ధితే
 ఎఙ్గా లేర్హోపః
 మాంతో సో నిరుః
 కలన్వాదే ట్టేః కుక్
 రేనుగోన్వోర్గజ్
 నిత్యం సమాసే
 తౌ బహువచనే
 లుక్సేన్వాదేః
 జామ్వాదే ర్వా
 మాదాదే రతః
 డలటరా ముతః
 కోటేః-(రోటిః)
 లఙ్కోరద్వియుక్తయో రలఘుర్లుః
 అస్యమహతోద్యక్ మగాదేః
 తదేతదో ర్వా
 పిత సద్ధితస్య
 బంధుశ్చైస్స వాచినో యుక్తః
 నిత్యం లః
 డో బహువచనశ్లేష్టస్య
 నళో ల్లోఙ్గా లలస్య రలోః
 అస్యమహతోద్యక్
 తదేతదో ష్మిత్యమ్
 తేఙ్మ ష్మిత్యమ్
 అమహతః కామః (గిజగాఁడు)
 లోరాల్యాదే ర్జ్యః
 ఉపవిధక్తే సులోరుణ్వా
 బౌపవిధక్తేసలో డుణ్వా
 లేః
 ఙ్వానిత్యం లోరః

పగతాదేర్హతః
 పగాత్తుమాత్ రటోతోవా
 మహత సుర్వనామ్నః
 కాదలఘుః
 అనాగమా త్తామః-(అనాగమాత్తామః
 నిత్య మలఘుః-అతః చూపణు)
 చెయ్యోర్వా
 అత స్తద్ధితాత్ - (వేటకాణు)
 క్వాపిహలో రలయో రుష్లుటా)క్వాపి
 వ్యంజనా ద్రలయో రుష్లుటా)
 రాగమా నిత్యం రోలః

— సర్వనామాని —

అన్నిప్రభృతీసంఖ్యా సుర్వనామాని
 తదాద్యా స్త్రయ స్త్రికః
 త్రికస్య తచ్ఛబ్దానుపవిశ్య తే సుపి
 ఇత ఏకవ దమహతః (ఇ దేకవ
 దమహ త్వే)
 సంఖ్యాయా అన్యార్థబాహుళ్యే (అ
 న్యార్థబాహుళ్యే సంఖ్య)
 నిష్టుటా ద్వితీయాదా
 దు దేకవచనే
 దాన దీన దేన ఇతి రూపాణాం కిం.
 మానం ప్రణేతవ్యమ్
 నిలోడుణ్ణన్యతరస్యా మజ్ఞా
 మహతోపి జిహః
 అనాగమా ద్రటో నిత్యం రిః (అసం
 యు క్తరటో నిత్య మిః)
 తదేతదో ర్భహువచనే రః
 నిత్యం పు ట్సుపి
 తే స్తక్పూజాయా మేకవచనే
 ముగ్గురికి నలుగురి కీటి

కొంచెపుబుద్ధులు మానుము, వంచన కపటంబు విడిచి వనజదళాక్షున్
 ఉంచుము చిత్తములోపల, నెంచిన మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
 మనసును బ్రాణము నొక్కటఁ, బనుపడి భ్రామధ్యమందుఁ బరిణతమైనం
 గననగు నంతట బ్రహ్మం, బెనయఁగ మది నెఱుకగన్నయెఱుగుడికన్నా.
 కనుదృష్టి లక్ష్యమందున, నెనయించినఁ గాని లేద యెఱుకయు సుఖమున్
 విననంత బ్రహ్మమానా, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
 అది యిది యనియెడి దృశ్యము, లోదవక నిదమాదివృత్తిలో వెలిగెడిన
 చ్చిదమృతనిర్మలగగనం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౮౪
 కదలక యుండెడి పదమున, సదమలమతి మనసు నిలిపి శాంతాత్మక నై
 కుదురొంది బ్రహ్మతత్త్వం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౮౫
 మది నాత్మతత్త్వమెఱుగుచు, సదమలచిత్తమున బహుళసంకల్పముల
 స్పృహ మణచి సచ్చిదమృతం, బిదియనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
 మదమత్సరాదు లుడుపుచు, వదలని గురుపాదభక్తనాంభాభిరలిం
 బాదలుచు సచ్చి ద్రూపం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
 మచ్చికమాయల సతతము, ముచ్చటగా నున్నచింత మొనయకసిప్రన్
 అచ్చుపడ గురుని గనుటది, హెచ్చుటరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
 కంతుకముక్రియను సతతము, గంతులు వేయుచును దిరుగు కఠినపుఁ జిత్తం
 బంతయు నణచినయప్పుడె, మొంతైనను సుఖమటన్న యెఱుగుడికన్నా.
 సంచితము తెగును నిలువదు, నుంచిన లక్ష్యంబుమీఁద నుపరతి గన్నన్
 మించొకటి కానఁబడు జగ, మెంచఁగ మదియెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.
 గంగకు యమునకు సందున, సంగతిగాఁ ద్రోవ గనిన సమరస మారా
 రంగైన బ్రహ్మపదమున, నింగితమా నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౯౧
 బిందువు నాదముఁ గళయునుఁ, బొందుగ సరికూర్చినపుడె పొసఁగును జిత్తం
 బందుకొను బ్రహ్మబోధం, బిందున మఱియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౯౨
 వింటివి నాదము గ్రక్తున, నుంటివి చిత్రైఖ్యమందు నుపరతితోడన్
 అంటివి బ్రహ్మము నేనని, యింటన్మఱియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౯౩
 యమునను నుండెడిచిత్తముఁ, గ్రమమున గంగకును దార్చి కైవల్యముతో
 నమనస్తం బొనరించుచు, నమలం బగునెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౯౪

గంగను నుండెడి చిత్తము, సంగతిగా వాణియందు సమరసమై ని

స్సంగత బ్రహ్మము తా నగు, నింగితముగ నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

గంగను యమునను సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని వేగ్

శృంగాటము నెక్కించిన, నింగితముగ నాదమన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౬

బిందువు నొందిన చిత్తము, నందుకు నూర్ధ్వంబుగాను నమరిన ప్రభతోఁ

బొందించి బయలు గనుచుం, దిందిరతో నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౭

బిందువుఁ గనుఁగొనినంతన, యందుకొనుం దిన్నగానె యాపోజ్యో త్య

పొందున బయలగు విశ్వ, మ్మిందిరకృప నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౮

కోటరముఁ దూటి వేగమై, పాటిఁజ్ఞుచు నున్న కన్యభావము గనియా

ఘటగు నానందం బను, నేట నివహరింపు మన్న యినకులకన్నా. ౧౯

చిత్తము నిలుచుట యరుదా, యిత్తటిఁ జర మచర మెల్ల నీశ్వరుగానే

బ్రహ్మి నత్తిన చిత్తం, బ్రెత్తటిరా యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౦

దృశ్యము దర్శన మొకటై, నశ్వర మగునిహము మఱచి నాదము గనులే

వశ్యము సహజానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౧

చూపును మనసును నొకటై, ప్రాపించినయంతలోన ఫాలాగ్రమునం

బ్రాపగు ప్రభ కనఁబడునా, యేవున మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

అష్టాంగపూజ చేసిన, శిష్టత నీమనసు నిలిచి శివపద మొందు

స్పష్ట మగు దృశ్య మత్తటి, నిష్టముగా నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౩

మూలపుబంధము నీవును, జాలఁగ బంధించితేని సమరస మారా

ఘటగు చిత్తము నంతట, నీలీలను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౪

శృంగాటమందు సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని నీవుఁ

సంగతిఁ బొందుట యరుదా, యింగితముగ నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చూపులు బెండును నొకటై, ప్రాపించిన లక్ష్మ్యమందుఁ బ్రజఁగనవచ్చున్

చేవున నంతట బయలొ, నీపగిదిని నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౬

కోపము నుబ్బును గర్వము, నేవున దిగనాడి నంత నిం పొనరించుం

జాపసవృత్తికిసహజం, బీపనువున నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౭

బిందువు నేత్రముమధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోఁడిమి గని యా

పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీ కబ్బు రన్న యినకులకన్నా. ౨౮

తా నని యెఱిగిన యెఱుకే, తా నని మది నిల్పెనేని తలఁ పుడిగి తగం

దా నగుఁ బరమానందం, బే నని మది యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౧౯
గురువాక్యము సత్యబుగ, నిరవొందఁగ నిల్పెనేని యిందిర తనకుం

గరుణించి ముక్తిత్రోవను, నెఱిగించుర యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౨౦
చిహ్నము ప్రీతులు మఱచిన, నత్తుకొనుం దిన్నగానె యానందము, తా

నత్తటి మఱపగు జగమీ, యెత్తున మదియెఱుకగన్న యిసకులకన్నా.

మరిగినవిషయము లుడిగిన, నిరవొందఁగ బ్రహ్మబోధ యెఱుగఁగవచ్చుక

గుఱిగని విడువుము దానిని, నెఱిగినమది యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా.

వాయువు చలనము వాసన, వాయక యది కూడ నేని బ్రాపగు మన సా

చాయను గనఁబడు విశ్వము, నీయనువున యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా.

దేహంబు కీడుమేర్పును, దేహికిఁ బ్రాపించి యుండు దేహముతోడ

న్తోహము దిగవిడిచిన య, దేహంబును జెందునన్న భేయని కన్నా. ౨౧

తన్నెఱుఁగునెఱుక బ్రహ్మము, వన్నుగనా యెఱుకఁ దెల్పు ప్రభుఁడే గురుఁడౌ

మిన్నగ వారిపదంబుల, నెన్నుచు మది యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౨౨

నిరతంబు బ్రహ్మపదమునఁ, జరియించెడి యోగివరునిఁ జేరుక జగముక

మఱవక బ్రహ్మము తానా, నిరవొందఁగ నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా.

జీవత్వ మొందినప్పుడె, భావింపఁగ దేహబాధ పాయకయుండున్

జీవుఁడు సావిద్రాహము, భావించిన తేవురన్న భవములు కన్నా. ౨౩

జీవుఁడు చేసినకర్మము, భావింపఁగ దేహమగుచు భంగము నొందుక

జీవత్వ ముడిగి బ్రహ్మము, నీనై విహరింపు మన్న నిజముగఁ గన్నా. ౨౪

జీవుఁడు జగమున మరిగిన, వేవేగమె దేహమెత్తి విహరించునయా

జీవుఁడు తత్త్వముఁ జెందిన, నావెరవున బ్రహ్మమన్న యెఱుగిడికన్నా. ౨౫

మారుతము మనసు నొకటై, సారెకుఁ గూడుండెనేని సమరసమొప్పుం

జేరును బ్రహ్మపదంబున, నీరీతిని నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౨౬

అంతర్లక్ష్యమునందున, మంతనతోఁ గూడి నీవు మార్గము గనినక

సంతతము బ్రహ్మబోధం, బింతేరా యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౨౭

నాసికముకొవడు జిత్తశ, భాసిల్లును నందు నీదుభావము కుదురై

యాసఁజెడి నిచ్చినంత న, భే సుఖముర యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౨౮

అన్నమయస్రాణమై తగుఁ, జెన్నుగఁ బ్రాణంబువలనఁ జెలఁగును మనసా

పన్నత జ్ఞానం బేకత, మెన్నఁగ నానంద మన్న యినకులకన్నా. ౮౩
నాసికముతుదను జూళ్ళులు, వేసారక నిల్చినేని వేగమె కళకుఁ

డాసును జిత్తం బుతట, నీసున మది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౪
స్థూలము కనుగ్రుడ్డనఁదగు, లాలితముగ నందునాడు లలనయె సూక్ష్మం

బాలోఁగారణ మాపై, వ్రేలెడికళ పురుషుఁ డన్న వినరా కన్నా. ౮౫
ఇంద్రియవృత్తులు మనసే, సందడిపడకుండ నిలిపి సమరస మొప్పుం

బొందించు దృష్టిమందున, నిందిరకృపయెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౬
వృత్తులు బన్నిన మనసగుఁ, బొత్తుగ నొకచోటఁ గూడి పొసఁగిన నెఱుక

నిత్యైము దానిని నెఱిఁగిన, యత్తఱి నది బ్రహ్మ మన్న యెఱుగుడికన్నా.
కొందల మందఁగ నేటికి, సందేహము వీడి నంత సమరస మొప్పుం

బొందును జిత్పద మాదున, నిందిర నీ కబ్బురన్న యినకులకన్నా. ౮౭
సందేహ మేల వినమా, పొందుగ నిన్నాళ్లుఁ గూడి పొసఁగిన సుఖముం

జెందక విడువుమ యంతట, నిందిరకృప గలుగునన్న యినకులకన్నా. ౮౮
ఎఱిఁగినపునుఘం డంతటఁ, దిరముగ మఱి యింటనున్నఁ దిరుగుచు నున్నం

బరత్తవ్వెంబునఁ జిత్తం, బిరవొందఁగ నిల్పురన్న యినకులకన్నా. ౮౯
తనువెల్ల వెనకనేటికి, గనుపాపలనున్నరూపు గనుఁగొనినాత

నిస్సవన్న బ్రహ్మబోధా, జెనయించుర యెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.
మాయపుజగమున సుఖ మని, యేయెడ విహరించుచున్న నింపొదవదయా

చేయుము గురుపదసేవను, నేయనువున నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.
తనువునఁ బుట్టిన మన మది, కనుఁగొని యది యణఁచి నీవు కాలాంతకుఁ

గనుసన్న నెఱుంగ ముక్తిర, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా
ఇంతని విడిచియంతనె, సంతోషముతోడ మనసు సమరస మా నా

చింతలు వీడిన ఫల మిది, యెంతైనను నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా. ౯౦
గంతులు వేయుచు సతతము, నింతులపొంతలను జేర నింపొదవదయా

సతతము గురునిఁ గడఁదగు, నెంతైనను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
ఇంద్రియవృత్తులు తానే, సందడిపడకుండ నిల్పి సమరస మొప్పుఁ

అందెడి తేజము తానే, యిందున మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౯౧

అంతయుఁ దా నని యుడుమ, యంతకు మది నిల్వదేని సంతకు వెలియె

సంతోషమంది నిల్చిన, సంతేరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౯౭

జగమును బ్రహ్మము నందున, జగమునకున బ్రహ్మ ముండుఁ జెందదు వానిన్

వగవక కనుమీ నీమది, సగణితముగ నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౯౮

కాయము నన్నినయంత నె, మాయకు హిత వగుచుఁ జాల మనుతలు గలుగు

గోయుమి యరిషడ్వర్గం, బీయనుప్రస నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా ౯౯

కనవలె విశ్వము మన మని, కొనవలె గురుపూజ సేసి కోమలపదముల్

మనవలెఁ జిత్పదమందున, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా

చిత్తము చిత్తశయమనఁ, బొత్తుగఁ గూడుండనేని బొలఁతుకకృపచే

నత్తదు సంశయ మాతట, నెత్తర యిది యెఱుకగన్న యిసకులకన్నా.

యోగము వల్లనె చిత్తము, వేగమె కురురొంది జ్ఞానవిభవముఁ గనురా

బాగుగ నాతయుఁ దానొ, నీగతి మతి నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

కర్తము గతియే సత్యము, నిర్తల మగునీమబ్బు నిరతము దానిన్

అర్థిలి బెనఁగుచుఁ దిరుగుచు, మర్తము వైవంబుదాని మనుపురకన్నా.

కర్తమునఁ బుట్టి తీర్పుఁడు, కర్తము తనతోఁడుగాఁగఁ గాలము పుచ్చు

గర్తవిహీనం బైనను, కర్తలమగు యోగమాను నిల్పురకన్నా. ౧౦౪

కర్తంబు నిండి యుండఁగ, కర్తల మగుబోధనొంది నిలుకడఁగను నా

కర్తము విఫలా బైనను, మర్తము గని జ్ఞానస్థి మనురా కన్నా. ౧౦౫

మనసు తిరుంబుగ నిల్చినఁ, దనునెల్లను జ్ఞానమయము తలఁగక నిల్చు

గనుసన్న నీప్రగనుమీ, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా ౧౦౬

విశ్వం బాతయుఁ జిత్తశ, నశ్వర మగురూప మొంది నయ మెఱుంగరయా

శాశ్వతపరమానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా. ౧౦౭

కరువలెఁ జూడఁగ బ్రహ్మం, బిరవొందఁగఁ గానిపించి యింపొనరించున్

మఱువక దానినిబొందుట, యెఱుంగురమది నెఱుకగన్న యిసకులకన్నా ౧౦౮

దేహం బాతయుఁ జిత్తశ, యూహింపుము మనసునిలిపి యుడరతి గనినన్

మోహము చెడికనఁబడురా, సోహంబని యెఱుకగన్న సొంపునఁగన్నా ౧౦౯

మనసున వృత్తులు నిలిపెడి, యనుపున్నది వినుము నీప్ర సనవరతంబు

గనుఁగొని చిత్తశ యంతట, నెనయించిననిల్పురన్న యిసకులకన్నా. ౧౧౦

కర్తము చక్రవర్తియైన, నిర్మలముగ యోగసిద్ధి నిరతము గల్గుం.

గర్తము వితథం బైన న, కర్తము పాంతన ఫలంబు గలుగుర కన్నా. ౧౧౧

బిందువు నాదము జేహము, పొందుగ నీరెంటి యందుఁ బాసఁగినకళ తాఁ

జెందిన బ్రహ్మము బయలే, యిందిర కృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౨

వెలయును జిహ్వ శయంతలఁ, దలపోయఁగ వేఱులేదు తత్త్వమునందుం

బలుచింతలుడుగఁదానై, యలఁగనఁబడు నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౩

చిత్తము చిహ్వశఁ బొందిన, నత్తటి నీమనసు వృత్తి యీనుడిగి తగఁ

హత్తును బ్రహ్మపదంబున, నెత్తుర యిది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౪

మనసును సుస్థిరమైనను, దనువు నదృశ్యంబు నొందుఁ దలఁపుడిగితగం

గనఁబడుఁ తేజం బంతట, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౧౫

గురుమాని బోధ చెప్పినఁ, బరఁగంగాఁ గర్తసిద్ధి ఫలమొనరించు

నిరతమునీమదినుంచుమ, యెఱిఁగితివిర యెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౧౬

కర్తగుఱు శైలుఁగుటకునై, మర్తము గ్రహచార మనుచు మార్గము దెలియ

నిర్మల బుద్ధులుదెలియుట, యర్హిని నది శెలివిరన్నయనయముకన్నా ౧౧౭

నడుమఁ గొన్ని తప్పులెక్కుడుగానున్న పద్యములు తీసివేయఁబడివి. చివరఁ గొన్ని పద్యములు భావహితములు, నర్థశూన్యములు, కన్నాదని చివరఁజెట్టి రచించిన యితరుల పద్యములు గలవు. ఆవియునిందుఁ జేర్చఁబడలేదు. కవివేద తెను, కన్నయ్యయేహా!

శ్రీరస్తు

తేరపావనశతకము.

— కర్ణాటతేరపావన —

— సీసపద్యములు —

శ్రీపార్వతీసూను సేవించి హరిపాదపద్మములకు మ్రొక్కి భక్తుఁ దలంచి
 శారదాభర్త కంజలిచేసి పద్మను గీర్తించి గిరిజకుఁ గేలు మొగించి
 పలుకులజవరాలిఁ దలంచి సుపద్మని నుతిమించి హానుమంత మతిఁ దలంచి
 వాల్మీకికులకు బహువందనంబులుచేసి పారాశరుల నాత్మఁ బ్రస్తుతించి
 సీసపద్యంబులను (జెప్పి వాసి) చెలంగ, శతక మొనరించి నీకిత్తుజగతివెలయు
 ననఘకర్ణాట తేరపావన నరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర ౧

శ్రీరామపదపద్మసారస్సంగ్రహమ త్తమధుపాయమాన(సన్తానమండను)
 శ్రీరామనామ విశేష లేఖనసర్వకాయమానకరాంగుళాచిత్రుండను
 అమలకకర్ణాట (తేరప యనువాడను) నాంచారమాంచికా సందనుండను
 బ్రాహ్మణశ్రీర్వాదపాత్రభూతుండ సూరిసేననావా.....
మనీషులలోపలఁ బేరుఁబొంది, నాఁడ నీకృపఁగృతిచేసినాఁడఁ గోరి
 నన్నుదయఁజూడు(పొకరుణాం)తరంగ, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర!

మొదలఁ బురాణార్థములు వినియెఱుంగను గావ్యనాటకములగతులెఱుంగ
 ఛందాదిలక్షణశాస్త్రంబు లెఱుంగును సంధిసమాసోక్తిజాడలెఱుంగ
 (భావ)రసస్థాయిభావంబు లెఱుంగను వృత్త్యలంకారప్రవృత్తు లెఱుంగఁ
 దత్సమతద్భవాంతర్గతాంధ్రముల భేదము లెఱుంగ సమ్మోద మమర
 సీపదధ్యానమున మఱి నీకథావ, ధానమునఁ గైతచేప్పదఁ బూని వినుము
 అనఘ కర్ణాటతేరపావన నరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర ౩

నిన్నెఱింగినుతింప నిగమాగమంబులు నేరపు బ్రహ్మాది నిఖిలదేవ
 పరులెఱుంగఁగలేరు వాచామగోచరచారిత్రుడఁపునాటఁ గోరి నేను
 నిన్నుఁ బూని నుతింపనేర్తునా నేర వత్తైన మారక యుండ కాదరమున
 నిన్నెన్నఁ బూనుట నేటికి నావాక్తు చెలఁగి పాపసముగ్ధఁ జేయఁగాదె
 నిన్ను నెన్ననివాక్తులునిన్నుఁ జూడఁకున్నకన్నులుకన్నులాసన్నుతాంగ-యనఘఁ

శ్రీరామ జయరామ సీతామనోహర కాస్తభమణిహర ఘనశరీర
 తాటకాంతక పరంధామ కల్పితక్షేమ కామితప్రదనామ ఖలవిరామ
 చిత్తగించి మదీయచిత్తమ దువసించి నాకల్పిషము లొంచి నన్నుఁగావు
 నీకన్న నన్యులీలోక బునకా లేరు పాప బులను బాప భయము లునుప
 జపలచిత్తుండమత్తుండశకుండసీచ, వత్తుండ నెట్లు ప్రోచెదో (వరద) నన్ను-ననఘ
 భానువంశాబ్ధి సంభవచంద్రినూ హేమ రమణీయమణిదామ రామ రామ
 బలవచ్ఛరాఘనిన్దిళితాసురిస్తామి రణరంగబలభీమ రామ రామ
 మానినన్నుతమహామహిమానుభవనామ రక్షితసుత్రామ రామరామ
 కమనీయతరదేహకాంతినిర్జితకామ రాజతాభశ్యామ రామ రామ
 యాశ్రితాఖిలకల్పకారామరామ, సామగానక్తి...మరామరామ,యనఘ-
 దండంబు నీకు వేదండస రక్షక దండ బు కంబాతధవళనేత్ర
 దండంబు నీకుసప్తవిజనస్థితచర్య దండంబు సుతతౌదార్యధుర్య
 దండంబునీకు మాంతాండవశోద్భవ దండంబు కీర్తిసత్వింజితాశ
 దండంబునీకుఁ గోదండకాండాన్విత దండంబు బ్రహ్మాండభాండజనక
 దండమద్భిప్రభంజనోద్ధామబాణ,దండమక్షయసాయకాంతరితూణ-యనఘ-
 మారీచదనుజవిదారణామ్రువరాకు భానువంశోత్తంస బహుపరాకు
 తాటకాసుసమీరదండశంకపరాకు, పరమపావనసామ బహుపరాకు
 పాపభంజన జగత్స్పృధితచర్యపరాకు భవపాపమోచన బహుపరాకు
 గాధేయసవనరత్నాదీక్షిత పరాకు పాపండమతదూష బహుపరాకు
 పవనతనయానుమోదక బహుపరాకు, వంక్షికి ధరసంహారబహు పరాకు-
 దండంబు ఖండేందుమండనకోదండకాండఖండనబాహుదండ నీకు
 వందనం బిందరాసుందరీపదనారవిందసంగతదృష్టిలింద నీకు
 జోహారు దేహంతదేహవిమోహాభిదాహాభిధానిధాననీకు
 జేజే భూజోద్యాస రాజరాజద్గోత్ర రాజకందర వేళ్లరాజనీకు
 మ్రొక్తునిక్తుచెవుల్క్తి నెక్తుతూర్పు,దిక్తుదొరనేలువేల్పులదిక్తనీకు-ననఘ-
 ఖలునైన దయఁజూచికాతు వన్నందుకు రూపింపగాకాసురుండు సాక్షి
 యరిపక్షుఁ డనియెన్న కాప్తీకించుట కనుగతుండొవిభీషణుండ సాక్షి
 యాపన్నులగువారి నరసిరక్షించుటకును దండకారణ్యమునులె సాక్షి
 హినునైనను జగన్మానితుఁ జేతు వన్నందుకు గుహుండ మున్నుండు సాక్షి
 నీవు సర్వజ్ఞఁడౌటనునిశ్చయించి, యెంచి ముద్రికహనుమకిచ్చిందె సాక్షి-

త్రిపురభీకరమహాదేవశరాసభంగంబుచేసె నీబాహుబలము

క్షుతకులాంతక జామదగ్న్య * * *

* * * * *

నీవైభవంబు

పరశురాముని భంగపఱచినప్పుడు చూడవలనదా నీరాద్రకలితన్మత్తి

సాకేతపురమహాసాధాగ్రమునఁ జూడవలనదా నీభోగవర్తనంబు

కన్నుఁగనగల్గినందుకుఁ గాయమంది, ధాత్రిపైఁబుట్టినందుకు దండనుండి॥

కప్పులనైననులుగాఁగొని వారిచేఁ బనులు చేయించిన ప్రాభవంబు

లఘువుగాఁ గొండతాళిను నీళ్లఁదేల్చి చియలఘుసేతువుగట్టినట్టి మహిమ

మాసవాక్యతిఁబూని దానవావలి నాఁజఁ జ పివైచిన మహాసాహసంబుఁ

బాదరేణువుచేతఁ బాపాణ మితిగా నోలఁజేసిన యింద్రజాలవిద్య

నెవరిదగ్గఱనేర్చితో యెఱుంగమబ్బ, మాయకాండపు నిన్నెన్నమాతరంబె॥

ధీరదరిద్రాంధకారం బడంప నీమంత్రంబు గ్రీష్మార్థమండలంబు

పరుషపాపారణ్యభస్మంబుసేయ నీమంత్రంబు దావాగ్నిమహితకీల

సరుల సంసారాభిఁదరియింపఁజేయ నీమంత్రంబుదృఢయంత్ర మహితసౌక

ఘోరజాడ్యాహింద్రవారం బడంప నీమంత్రంబు తార్క్ష్యసమాగమంబు

మహినిసీనామమంత్ర సమానమంత్ర, రాజమిఁక లేదుజనులకుఁదేజమొసఁగ॥

తపసియై నీనామజపముసేయఁగఁ గదా వాల్మీకి కడు దొడ్డవాఁడు నగుట

చెల్లి నీతోఁ గోరిచేసినందునఁ గదా యినజుండు కిష్కింధ కేలికగుట

దాసుడై నీయాజ్ఞ తలకొనిచేసినందునఁ గదా హనుమంతుఁడనఘుండౌట

యెంచ నిన్నున్నాశ్రయించినందునఁ గదా యవ్వీభీషణుఁడుదీర్ఘాయుడగుట

శాకపోయిన వీర లీలోకమందుఁ

జెందుదురె యంతపదవి నిక జెండకున్న, ననఘ॥

౧౫

మోసమై వారాశిలోన జాఁగినసోమకాసుకుండను దైత్యు నరసి యందు

వధియించి మించి యవ్వీధిచోడితంబుగా వేదంబులనుదెచ్చి విధికినిచ్చి

బీజపూరితమునై లేజరిల్లెడునోడ మునుఁగకుండఁగఁబట్టి మునుపు మనువు

నందుపై నెక్కించి యఖిలలోకంబులుఁ బ్రళయకాలంబునఁ బ్రబలిసప్త

గరంబులునొక్కటై వేగముంప, నొక్కరుండవుశీతిలేకుందువార, యనఘ॥

విబుధు లంబుధి దర్శ విధిహపునను బోయి మందరాచలము నమ దగతిని
 బెకలించి నలిమించి తకమకల్పడు చెత్తుకొనినచ్చి దానిసంతన యెఱుంగ
 కంబుధిలో వైవ నది మునుంగంగ దాని నెక్కివట్టకు బత్తేమిలేక
 కొండెత్తి మముఁబోవు గోవింద గోవింది మాకెవ్వ రింకనిక్తు గోకమందు
 ననుచు వేల్పులు మ్రొక్తఁగా నపుడు గూర్చు
 రూపమునఁ గొండమోయవే వీపునందు, ననఘు॥ ౧౭

మును హిరాణ్యశుంఢుండు చంచనచోప్పు గోకగొప్పర క్షసుండు తియును క్షమింపి
 వేల్పుల నని గెచ్చి విశ్వమంతయుఁ దానె యేలుచుఁ ధరఁ జుట్టి కేలఁబట్టి
 జలధిలోపలవైనఁ జనుచున్నఁ గనివాని విడినాచి శ్రోవలోపల నరాహ
 రూపంబు ధరియించి కోపంబుతోవాని తోప్పుఁ గొప్పునఁ జర్చిదొన్నిచేసి
 రణములోమృతినొందించి ప్రణతిచేసి, వేల్పులెన్నఁగఁబ్రానవావిశ్వమెల్ల,నన॥
 కడఁగియంతట హేమకశిపుఁ డంచనువాఁడు హరిమీఁదఁబగఁబూనియరిగిసకల
 దిక్కుల వెదకి తానెక్తఁడ నాతనిఁ గనలేక వేల్పుల గాసిచేసి
 జగములేలుచునుండి సదమలాత్మకుఁడైన ప్రహ్లాదుఁడనువు తనరుఁడుపుట్టి
 హరిభక్తుఁడై జగంబంతయు హరినిఁడి యున్నవాఁ డనిన నెగుండుఁజూపు
 మతనిననికంబమడఁచినసందునృహరి, రూపమునఁబుట్టికొట్టివాచాపినతని,నన॥
 వినుతింపఁ డగు విరోచనపుత్రుఁ డగుబలి బలవంతుఁడై జగత్ప్రభుతఁ బూని
 సత్యధర్మములకాస్పదుఁడువై శాస్త్రాక్త విధి జన్న మొక్కటి వేత్తఁజేయుఁ
 గశ్యపార్జునఁ డైనై కడుగుజ్జురూపున నాతనిఁ జేరి విఖ్యాతిమీఱఁ
 బుడమిమూఁడడుగు లప్పుడు దానముగఁగొనియఖిలలోకంబులనాక్రమించి
 బలిని బాతాళమున వైచి బలవిరోధి
 కఖిలసామ్రాజ్య మీయవా యవనివెలయ, ననఘు॥ ౨౦

భార్గవాన్వయ మతిపావనంబుగ జమదగ్నిమహాముని తపమునకును
 శరచాపములు ఖండపరశువుఁ గరముల ధరియించి భూభారహరణమునకు
 సంకల్పమొనరించి జగతీతలస్థితరాజలోకమునెల్ల నాజులోన
 ముద్దించి మూఁడేడుమాఱులు తత్తఁచకుశపాణివై పితృగోత్రజులకు
 రక్తమునఁదర్పణముచేసిరాద్రవృత్తి, భూమికశ్యపునకుదారవోసినట్టి, యమ్మ
 హేలస్త్రివంశసంభవరావణాదిరాక్షసబాధితామర సమితి దుగ్ధ
 సింధుగర్భాంతరసీమభూభృత్తుండ లీంద్రతల్పవరి హేతుభూత

యోగనిద్రారతినుండిన హరిఁజేరి తమపాటుదెల్పిన దశరథాభి
థాననందనుడవై దశములు మర్చించి సీతతోఁగూడ సాకేతమందు
నూదుఁ బడుకొండువేలేడు లాదముగను,

బొమ్మటంచును రాముడై పుట్టితొర, యనఘు॥ ౨౨

వసుదేవదేవకీవరగర్భమునఁబుట్టి రాహిణీయునితోడ మోహముమర
సంధయికోడ లానంద మొందఁగ మందఁదోలుదు గోపకులాలి గొల్వ
శకటతృణావర్త బకధేనుకాళింగ కంసాదివైరుల గర్వమహంచి
పాండవహితముగాఁ బారవాన్వయములగు దుర్యోధనాదుల దురమునామ
మందఁజేసి ధరిల్లి వై రామకృష్ణ
రూపములఁ దాల్చితొర మున్నేపుమీఱు, గనఘు. ౨౩

పరమైనధర్మంబు ధరసహింసయటంచు ఫకలాగమంబులు చాటుచుండ
హింసాస్పదంబులై యెలమిమీఱు మభాదికర్తముల్బహుకష్టకరములనుచు
బాధాగమాబులు పాటించి తల్లియ నీర్థంబుగాఁజేయ బుద్ధిదలంచి
యొక్తితోలియులేక యొకరితోఁగూడక యొకరితోఁమాటాడ కూరకుండి
ప్రజలు చెడుపాటుఁజూచుచు సుజనులెన్న
బాధిరూపంబుఁబూనిన పరమపురుష, యనఘు. ౨౪

కలియుగాంతాబునఁ జెలఁచేఁగి యవనులు చలపట్టిన స్త్రీయా కలితధర్మ
కర్తముల్ నశియింపఁగాఁజేయుచును సాధుజనులశాధించుచు సంచరించు
వారిఁడై గోప మవారితగతిఁజేసి వాడవై నెక్కి దుర్వారఖడ్గ
ధారచే వారలతలలు చుల్లఁగనేసి దుష్టవర్తనజాత దోషముడుకుఁ
గలికితనమున జగములుగనినుతింకఁ, బెంపుదీపింప వెలసినవిమలచరిత, యన.

నాశభూతుడవై యనాథులకెల్లను బురుషోత్తముడవునై మూఁడులోక
ములు నేలునాడవై మునిచి త్తసేవ్యుడవై నీపదంబిచ్చు సంతదాత
వైదేవదేవుడవై నీపుణుండఁగా నల్పార్థుని మానవాధమాధ
ముని గొన్నిపల్లె లేలినవాని బేరుఁబెంపును లేనివాని గావురుఘునొకని
సేవచేయుటకై కోరిపోవుచుందు, రయ్యయోయెంతమూర్ఖులీయవనిమేము, నన.
దేశదేశంబులుఁ దిరిగి దుర్జనసేవచేసి దుష్టాన్నంబుమేసి కొండ

తాల్లు నీళ్లునుడాసి వేళ్ళతోఁ గుజములు పీకి వార్ధులుదాటి యేకతమునఁ
బుడమివ్రచ్చుచు రాత్రులుఘగనిశక్తితోమంత్రముల్బదువుచుయంత్రమూని

శవములమీఁద శ్మశానములోనుండి యాసచేఁ బనుల్పిట్టు లానిచేసి
 గాసిఁబొందిననొకగుడ్డిగవ్వయైన, దొరకదాయెమతేమిసేకరుణలేక, యనఘ॥
 భిక్షమెత్తుక తిని బీడమై యొకనాఁడు నది పుట్టకుండిన సంబుద్రావి
 పంచతిన్నెలమేను బటచుక పైఁబ్రోలుగప్పక పడియుండి కుప్పె తనకుఁ
 జేదోడుగా నాల్చి వాదోడుగా నీడ బ్రతాతుగాఁ గాల్చి బండిగాఁగ
 నూరచావడినుండి కోరుచుండును మహాదేశాధిపత్యంబు తెలివిలేక
 మూఁకుండితియకాకనీమూర్తిఁదలఁచి, నిన్నుఁబొందెదననఁడుతానింతయైన, నన
 పుష్పివపుటనుండి పొంచి బెబ్బులినలె ముచురొప్పుచుండు నీముసలితనము
 జాడ్యమై నైరులచందాన దేహంబు బాధించుచుండు విరోధమూని
 యేమూలడాగినఁ దా మఃపిపానీక పట్టివేర్చిచు నీపాడులేమి
 భిన్నఘటంబునందున్న వారివిధాన నాయుపు దిగజాటు ననుదినంబు
 నేమిసుఖమనుభవించెదరిందుజనులు, వట్టికష్టమె నీప్రచేపట్టకున్న, ననఘ.
 తీవ్రచమోములదేవరమనవి మున్నాలించి వేల్పులయలమటలును
 విని రక్తసుల మెత్తుదణి పది తేరులదొరకుష్టఁడై మునిఁగోనఁబోయి
 నల్లద్రావుడుమూఁక డుల్ల నే సాతని జన్మంబునెఱవేర్చి చని వితాన
 మినుసికదయ్యంబుమేటివిల్లునుమాడి నేలచూలిని బాళిఁ గేలుపూని
 యేలికలమిత్తి బాఁపనిమూలఁగ్రోసి, నీమపెన్ద్రోలుఁజేరవేమో దమమర, నన.
 అంతట మీయయ్య మంతనంబున నిన్ను నిలఁజేసిఁ జేయుట కిచ్చసేయు
 సడివిని కైకది సైఁపక నినుఁగాన కంపను దనచూలి నననినేలఁ
 బంపఁ బెన్దిటిని మున్నటిమాట నీటుగా వేడిన లే దనఁగూడ కతఁడు
 పలవిఁపఁగని నీవు వనికి నయ్యిల్లాలుఁ దప్పుఁడుఁ దోడురా నెప్పునేగి
 చిత్తకూటాచలప్రాంతచిత్తితోట, జాంతరంబున నుండవే యనుజభక్తి, నన.
 గండక వేదండకాండాదిఖడ్గశాస్త్రాలభిక్షాకాదిదుష్టజంతు
 సంతానసంగతసరళతిలమకహరిచందనమందారకందరాళ
 ముఖతర్జున్నైరవనమునిరక్షణాదృతి ఖరదూషణప్రముఖప్రశస్త
 దనుజమర్దనభవసునకోపరావణప్రహితమాయామృగప్రహరణావ
 సరసమాహృతసీతను సరసికొనుచుఁ, బంపఁజేరవె సుగ్రీవుపంపుసేయ, నన.
 పరసమీరాత్మజవచనసంప్రీతి సుగ్రీవుతోమైత్రి చొచ్చిచేసి
 వాలినొక్కచ్చునఁ గూలనేసి తదీయపురికి సుగ్రీవుని దొరనుజేసి

నలుదిక్కులకు వానరుల సీత వెదకగాఁ బాపినవారిలోఁ బవనతనయుఁ
డంబునిదాటి మహారాధమున లాకఁజొచ్చి యచ్చటసీత సచ్చుమీఁ
నరసిరక్తసులనుజంపిపురముగాల్చి, వచ్చి చెప్పినముదమండవామహాత్మ, యన.
అంతవానరులతో నతిశీఘ్రగతి నేగి వారిధితటము నవారితముఁ

జేరి సేతువుగట్టి ధీరాత్ముడై లాక ముట్టడివేయించి మొనసి కుంభ
కణ్ఠేంద్రజిహ్వఖ్య ఘనరాక్షసులతోడ రావణుఁ బరిమార్చి రావణాను
జర్జునకును రాజ్యసంపద నొనగూర్చి యవలముఖంబున జనకకన్య
నలమిఁ గైకొని పుష్పకం బెక్తయోగ్య

నేలవే తర్జులనుగూడి యినకులేశ, యన.

౩౪

పాతాళిసిక్తుడై దిట్టతనీవున్న యవసరంబున నగస్త్యాదిమునులు
చనువెంచి నినుఁగాంచి సంతోషమున నెంచి రావణకథలెల్లఁగేవలముగ
వినుపించిపోయిన వెనుకరాజ్యముసేయుచుండి సీతను వనినుండఁ బనిచి
తురగమేధముచేసి ధరణిలో కవనిజ పోయినపిమ్మటఁ బుత్రకులకు
రాజ్యమిచ్చి సహోదరరాష్ట్రజనులు
గొలువ నిజపురిఁజేరవా కునలయేశ, యన.

౩౫

అంకోలతరువు నయ్యంకోలబీజంబు తెలమితో మున్నాశ్రయించినట్లు
సూచికాజాలంబు లేచి చయ్యన నయస్తాంతోపలంబుతోఁ గలసినట్లు
స్త్రోలనుండిన వృక్షమూలమును జనించి యలరారు తీవె చెట్టల్లినట్లు
నెచ్చోటఁబుట్టినయేఱులు నీటితోఁ గడునేగి వాఢిలోఁ గలిసినట్లు
చేరి నినుఁ బాయకుండెడు చిత్రవృత్తి

భక్తియని యెన్నఁబడు మానిపటలిచేత, ననఘ.

౩౬

ఉదయంబునకు లేచి ముదముతో నీనామధేయంబుఁబఠియించుదినముదినము
పరిశుద్ధుడైపోయి శ్శితో నీరూపు చూచిసంతోషించుచూపుచూపు
అనువేశలాదు నీయాలయంబులు చుట్టి బడిబడివచ్చు సయ్యడుగులడుగు
లవనిసోఁకఁగ నీపదాంబుజంబులస్త్రోల దండంబువెట్టినతనువ్రతనువు
కాకభక్త్యోన్నములుదిని కడుపువెంచి

తలఁచి నిర్మల్యకుండినతనువ్రతనువె, యన.

౩౭

కౌశికాపురిఁజేరి కాయసంశుద్ధిగా విశ్వనాయకుని సేవింపలేదు

శ్రేష్ఠాచలంబు సంతోషంబుగాఁజేరి వేంకటేశ్వరుని సేవింపలేదు

కాంచీపురంబున కంచితగతిమీఱ వరదరాజును జూడనరుగ లేదు
శ్రీరంగనాయకు సేవించుటకు నెంచి శ్రీరంగమునుగోరి చేర లేదు
మీఱి నేజేయుపాప మేతరునణఁగు

నీవు తప్పిన నా కెవ్వరింక దిక్కు, అనఘ.

3౦

పాప మీఱనిసేయఁ బాఱరా దని యనియని బుద్ధిపూర్తిగా నదియెసేయు
నీత్రోవ నరుగరా దిదికష్టతర మని యనియని యాత్రోవనరుగుచుండు
నీమాట లాడరా దిది మఱి చెమగని యనియని యామాట లాడుచుండు
నీతిండి దినఁగరా దిదిదురన్నంబని యనియని యాతిండి దినుచునుండు
నరుఁడు నిలువంగలేక దుష్టరపుచునను

నతనినేరీతిఁగ్రోచెదో కుతలనాథ, యన.

32

సారంబులేని సంసారాటవిని జొచ్చి దిక్కెఱుంగక నేను బెన్తుగతులఁ
దిరుగుచు నిది దీని తెరువని యెఱుంగక భమియించుచుండుదు భ్రాంతిచేత
నిదిత్రోవ రచ్చని యిఁపుతోఁ జెయ్యిచ్చి వెటఁబెట్టక పోవుదంట లేడు
నీవు తప్పక నాకుఁ గ్రోవ మాపిపుము నాకు నీవేదిక్కు లోకమందు
నెందుకన్నను జెప్పెద ముందనీవు, దీనరక్షకనామఁబూనుకతన,నన.

పరుషాద్రిగుహలలోపలనుండి తరులతాచ్ఛాతననకు జనమితినుండి
యెండలో నెండుచుఁ జండమారుతహతిఁదూఁగుచు నీళ్లలోఁదోఁగుకొనుచు
నానలోఁ ధడియుచుఁ గానలోమిడు కుచుమంచులో నణకుచుఁజూచలముగఁ
గొండలపై నేటిదండలఁ గోనలమేనుల నలయించి మించి తడము
చేయనేటికిఁదనయింటిచాయనుండి,మనసునిన్నంటఁ జేసినఁగనఁజెముక్తి,య.

మేఘుంబునుండి భూమికి జాటువన్న ధారల రీతి జడలు భూస్థలినివ్రాలఁ
బాదాగ్రముననిచ్చి పవన నిరోధించి యుపవాసముల మేను నొలఁగఁజేసి
భేదరీప్రముఖార్యసూచితముద్రలు చూచుచుఁ దమలోనఁ జోద్యమందు
చుందు రింతియెకాకముందెందుఁజెడకుండు త్రోవఁజూడఁగ లేరుభావమందుఁ
బొందఁజేయుచు పుచ్చిదానందమయుండ

వైనసీమోక్ష మందరే మానివరులు, అనఘ.

౪౦

స్ఫటికోపలమువలె స్వచ్ఛుడౌనాశ్వుని గ్రమ్మకమ్మాయ వికారుఁ జేయ
నతఁడు తన్మయుఁడనై యాపెతోఁగలయికమనసనుకొడుకునుమమతమీఱఁ
గనిపింఁగినంత వాతనయుఁడు తనతండ్రినలె జగంబాతయుఁ గలయు నిలిచి

రహినవద్వారపురంబు లన్నియుఁ గట్టకొని యిరువ్విరాండ్రను దనుపఁగ్గఁ
హించివారలతోఁగూడి మించి తనకు, దీటులేరనిగర్వింపె దినదినంబు, నన.
ఆయిద్దతాండ్రలో నాపురాలై శ్రవ్యత్తనుభార్య మగనితో నెనసియుండు
నెడతెగకుండ నిర్వృత్తనురె డవభార్య సకృద్భర్తృభావమెఱిగి
మెలంగుచుండును నిట్లు తెలమినుండఁగఁ బవృత్తికిఁబుట్టరమ్మత శేజులగుచు
మోహకామాదికపుత్రులు పలువురు పిన్నదానికని వివేకముఖ్య
సుతులు పెక్కింపు జనియించి రతుల మతులు
నున్విపై నిండి మోహదు లూడిరప్పు, డనఘ.

రర

అతమిందటఁ గనిస్తాత్తబ లగుచుంచి తాముండ నెలపు లిద్దరినెఁగాన
కన్నిదేశములు వా రాక్రమించుటఁ జూచి కడునల్లి వాఁతోఁగలహమూని
పోరాడి బలిమిచే ధీరులై యొకకొన్ని పురములు విడిపించి భూరిశక్తి
నాదాది నసియింప నదియు నైఁదకి నైస్వయ్యుక్తులై కామూదు లూరనూర
నెదికేవారలఁడఱుముచు విశ్వమనఁ, తామయైనిండియుండి రెంతయునుదించి॥

కాముండు రతిఁగూడి ఘనసూనశిరముల నలయించుచును లోకములఁ జరించె
గ్రోధుండు హింసతోఁ గూడుక నొకరిపై నొకరల్లి పోరాడుచుండఁజేసె
లోభుండుతృప్తితో లోలుండై యూడుచుఁబరులసాములమిందబాళిగొలిపె
మోహుండు భ్రాంతితో ముచ్చటాడుచువచ్చి యందఱుకిన్ని పై సాసనిలిపె
సప్పుడేమనిచెప్పుదు నననిలోన, నరులుచెడిభృష్టులైపోవుటిరవుమీఱ, నన.
ఇది రాత్రి యిది పగ లిది పర్వ మని యెన్న కంగనాల్పిగితు లై ననారుఁ
గోపంబు చేసినఁ బాపమంచనక యందఱిమీఁదఁ గోపంబు నెఱపువారు
నొకరిసా మ్మెత్తుక నుఱుకరాదనక నందఱసామ్ము లెత్తుక నుఱుకువారుఁ
బుత్రదారాదికపోషణనిరతులై యెడఁబోయలేక లోనడలువారు

చి చెడిపోయిరెల్లడవిశ్వమందు, నన॥ ౪౭

వేశ్యాలయంబుల విమలాసహస్వాదగఁ లోఁ
బట్టెమంచము మీఁదఁ బవళించి రాత్రి లిప్పగిది
... .. జపమాలపూసలెన్ను
ఛాత్రవేల్తల మని యంత
...రులమోసపుచ్చుచు భ్రాంతిగొల్పు, చర్మసంగ్రహమొనరిం

౪౮

కవీరి చాగఁజూచి

వస్తువివేకుని వకదిక్కు శాంతుని నొకదిక్కు సంతోష ...

... చ్చియమనియమాదులఁ గ్రమముమీఱ

విద్యాసహాయులై ... రు

మత్తియుఁ దనుగూడిరాఁగ నమ్మకముతోవి,

... జూచి కాముఁడలోలోనఁగరఁగఁ దొడఁగ

శాంతుని త ... పృథులగె

సంతృప్తుఁడెదురాఁ జనుదేరఁ గని లోభుఁడ ...

దూర బుగాఁజూచి మోహముఁబీరించు మూలఁదూతె,

యఁ బలునుముక్తులై మున్ను దున్పొంది.

ర/

తరుసరిపురజంతుపరిపూర్ణమగువిశ్వ మంత యసత్యమం చరసి భోగ

ములు మేఘగతతటిత్తులవలెఁ జంచలం బులునంచెటింగి య బువుసతప్త

లోహః బువై బడి లోలోన నడఁగిన క్షయపు తనువులో నడఁగిపోవు

నంచెటింగి నెఱింగి యహికఁ తగతమునై భేకంబు దంశవ్యపేక్షఁజేసి

నటులు కాలాహిన్త్రుడై యజ్ఞఁడై త్తి

భోగములుగోరుతనపోవుపోకి చెలియ, కనఘ॥

సకలార్థములును నార్జనచేసి మనుజుఁడు దేహంబుఁ బోషించు దినదినంబు

నది దానికేకాక యాదేహికంటదు నతఁడు నిర్లభుఁడౌ టాత్తజాను

జాదులేకస్థానజనితులైనను సదీకాప్తంబులట్టుల కలసి సంత

కూటంబువలె నుండి గుప్పనఁ దమతమ త్రోవలఁబోదురు తొలుతఁజేసి

కొనినకర్తంబులకు సనుగుణములైన

ఫలములందుఁచు బుట్టుఁచు బాలియుచుందు, రనఘ॥

గ

తరుమూలముననుండి జరుగునీడయుఁబోలి సిరి మూలనుండియు జరుగుచుం

నీరువై గరడు జన్మించి లయించిన గతిఁ బుట్టి వయసందె కలసిపోవు

స్వప్నలబ్ధంబైన వసుసఁ చయములీలఁ దరుణులపొం దతథ్యఁబునొందుఁ

గట్టగాఁ దినఁ దటాకమువారిగతి నాయు వల్పమై దినగతి నరుగుచుండి

దలఁప సంస్మృతి జగతి గంధర్వనగరు

మాడ్చినిమిషములో మాయమగుచుఁ బోవు, ననఘ॥

గ

కేవలాహంకారభావంబుచే నను నాయిల్లు నానేల నాధనంబు

నాబిడ్డ లని చాల నమ్మి యిములర కి మాంసమజ్జాస్నాయుమయమునైన

